

Riport Cseri Kálmánnal

- Egy lelkipásztorról általában senki nem tételezi fel, hogy nem hisz Istenben, bár vannak szomorú példák, amelyekből úgy tűnik, léteznek megélhetési papok is. Nagytiszteletes úr minden igehirdetéséből sugárzik a mélységes hit. Ady csodálatosan fogalmazza meg megtérését: „Csendesen és váratlanul átölelt az Isten! Nagytiszteletű úr hite Ady élményéhez hasonlóan váratlan kegyelmi ajándék, vagy inkább lassú lelki fejlődés eredménye volt? Köthető-e megtérése egy konkrét személyhez, eseményhez, egy evangelizációhoz?

- Ha egy megtérés lassú fejlődés eredménye, akkor is van egy olyan pont, amit Pál apostol így szokott nevezni, hogy „az előtt és az után”. Egy cezúra mindenképpen van az ember életében, természetesen megelőzi ezt sok minden, mint ahogy a szülést is megelőzi sok minden, de azért van születésnapja minden embernek.

- Ez a születésnap mikorra tehető? Hány éves volt, amikor ez bekövetkezett?

- Mi kisgyerek korunkban is sokat hallottunk már Isten tetteiről otthon, a családban, és kicsi korunk óta jártunk Kecskeméten, ahol laktunk, a református gyülekezetbe. Az a sok ige, amit ott hallottunk, az a sok ének, amit akkor még a diakonissza testvérek tanítottak nekünk, gyerekeknek, a mai napig megmaradt az emlékezetemben, és nyilván Istennek ez a megelőző munkája volt, amire aztán ráépülhetett az, amit gimnazista koromban egy ifjúsági evangelizáción hallottam. Ez volt egyébként az utolsó ifjúsági evangelizáció, amit még engedélyeztek, utána évtizedekig ilyenre nem kerülhetett sor. Akkor lett számomra egészen világossá, hogy közvetlen összefüggés van Jézus Krisztus golgotai kereszthalála és az én temérdek bűnöm között. Egyáltalán akkortájt kezdtem látni, mi az, hogy bűn, és mi az, hogy jó, és kezdett fájni az, amivel nem értettem egyet, de mégis gyakoroltam, pontosan úgy, ahogy Pál apostol írja, hogy nem azt teszem, amit akarok, hanem azt, amit nem akarok. Akkor én már sokszor elhatároztam, hogy abbahagyom azt, amit nem akarok, csak hát meg kellett tanulnom, hogy az ember saját erejéből nem tudja legyőzni a bűneit. Éppúgy, mint ahogy nem igaz, hogy Münchhausen báró hajánál fogva rántotta ki magát lovastól a mocsárból. Ez ugyanennyire lehetetlen. Vagy hogy ennél biblikusabb képet említsek, Isten mondja az egyik prófétán keresztül, hogy ha a párduc meg tud szabadulni a foltjaitól, akkor ti is el tudjátok hagyni a bűnt. Nos, így nem tudtam én elhagyni a hazugságaimat, a bennem lévő sokféle irigységet, hiúságot, és azon az evangelizáción értettem meg, hogy Jézus Krisztus, akinek semmi bűne nem volt, az én bűneimnek a büntetését szenvedte el a kereszten. Ezért ezt a büntetést Isten még egyszer rajtam már nem hajtja végre. Ez először szinte hihetetlen volt, de amikor az igehirdető a Bibliából bebizonyította, az óriási fölszabadulást jelentett. Ez oldotta meg egy életre számomra az úgynevezett bűn-kérdést, és ez volt az első olyan mély benyomás arról, hogy kicsoda az az Isten, akiről a Szentírás szól, és miért volt szükség arra, hogy Jézus Krisztusban emberré legyen, szenvedjen, meghaljon, föltámadjon. Ez indította el azt a hitet, ami aztán később izmosodott és erősödött. Voltak ennek előzményei nyilvánvalóan, sok ígét hallottam, de nem hallottam meg, vagy csak úgy félig-meddig lett sajátommá, de végül is volt egy pont, amikor megértettem, miért történt az, amit a Biblia elmond, és én hálából ennek az Istennek szeretném az életemet szentelni.

- Megtérése után hite töretlenül végleges bizonyossággá vált, vagy lassan, nehéz tusakodás árán szilárdult meg a meggyőződése? Voltak-e kétségei a későbbiekben? Beszélhetünk-e ebben az értelemben a „hit nemes harcáról” nagytiszteletű úr életében?

- Én is úgy tapasztaltam, ahogy azt a Szentírás leírja. Amikor valaki így hittel összeköti az életét az úr Jézussal, „befogadja Jézust”, attól kezdve ez valóságos együttélés egy élő személlyel. És elkezdődik egy új élet, ugyanúgy, mint ahogy a szüléssel elkezdődik egy új

élet. Ezt az új életet azonban érik fertőzések, beteg lehet, aztán meggyógyul, aztán másféle betegség támadja meg, és ez ugyanígy van a hívő embereknek az új életével is. Az élet elvehetetlen, elpusztíthatatlan, túléli a biológiai halálunkat is, és van benne egészséges növekedés, fejlődés, gyarapodás. Ugyanakkor ki van téve sok veszélynek, ezzel józanul számolni kell, és nem szabad kétségbeesni, amikor valami támadás éri az ember hitét.

- Megpróbáltatások, csapások gyakran megingatják az emberek hitét, és előfordul, hogy akár szembefordíthatják Istennel. Jób a legnagyobb csapások közepette is mindvégig szilárd maradt, hitét és hűségét gyermekeinek, egészségének és vagyonának az elvesztése sem ingatta meg. Volt-e olyan pillanat a nagytiszteletű úr életében, amely a hitét, ha átmenetileg is, de megrendítette?

- Különös tapasztalat az, hogy amikor fizikailag is legyengül valaki, akkor támadja az ördög leginkább a hitét. Sosem gondolkoztam még ezen a kérdésen, de most, hogy elhangzott, két olyan mélypontja jutott eszembe a hitemnek, amely ilyen fizikai krízissel van összefüggésben. Húsz évvel ezelőtt volt egy strúmaműtétem, ott valami komplikáció történt az altatásnál, és utána volt egy nagyon kritikus éjszaka, magas lázzal, hol magamhoz tértem, hol nem. Emlékszem, hogy állandóan injekciót kaptam, és akkor találkoztam először ilyen igazán komoly támadással. Újra és újra az a gondolatom támadt, hogy én nem is vagyok Isten gyermeke, nem is bocsátotta meg a bűneimet, nem is igaz mindaz, amit eddig hittem, és amit másoknak is meggyőződéssel mondtam. És emlékszem rá, hogy amikor hajnal felé már kezdett tisztulni a tudatom, akkor Isten olyan ígéretet juttatott eszembe, amikbe belekapaszkodtam. Újra és újra ismételtam magamban ezeket az ígéretet, amiknek az igaz voltáról meg voltam győződve, hogy tudniillik, ha megvalljuk bűneinket, Isten hű és igaz, megbocsátja azokat, és aki Jézus Krisztust befogadja, annak megadja azt a kiváltságot, hogy Isten gyermekévé legyen. Én befogadtam, akkor én Isten gyermeke vagyok. Ezt csak az érti meg, aki valami hasonlóan átment, hogy ez nagyon kemény hitharc volt. Nem veszítettem el a hitemet, de olyan támadás érte, amilyennel korábban nem találkoztam. Aztán kihozott ebből Isten, és nem ingott meg a hitem, de ez komoly támadás volt. Utólag tulajdonképpen hálás vagyok azért, hogy átélhettem ilyesmit, mert sokkal jobban meg tudom érteni azokat, akiknek a hite viharba kerül, és megtépázza azt. Ugyanakkor megtapasztalhattam azt is, hogy aki adta a hit ajándékát, az nem veszi vissza, és ilyenkor Isten különösen közel van a benne bízókhoz.

- Mi előzte meg a megtérését? Hol született, milyen környezetben, milyen családban nevelkedett? A család révén mintegy beleszületett a református hitéletbe, vagy volt valaki, aki személyesen Istenhez vezette?

- Édesanyám tősgyökeres kecskeméti volt, kisparaszti családból származott, édesapám úgy került oda a városba, mint kereskedősegéd, ott ismerkedtek meg a gyülekezetben, és elég későn kötöttek házasságot. Édesanyám 39 éves volt, amikor én mint első gyermek születtem, utána még két öcsém született. A kisebbik kicsi korában meghalt, a másikkal a mai napig nagyon szeretjük egymást. A szüleimet az jellemezte, amit később a debreceni kollégium homlokzatán láttam fölírva: Orando et laborando. Tipikusan puritán család volt a mienk, ahol valóban az imádság és a munka határozott meg mindent. És ebben a sorrendben. Még akkor is, hogyha időben a munka sokkal nagyobb teret kapott. De áthatotta a család életét az Istenbe vetett bizalom. Nagyon sokat dolgoztak a szüleim, de nem emlékszem, hogy vasárnap dolgoztak volna, és ez nem valamiféle törvényeskedés volt, ez magától értetődött, hogy hétfőtől szombat estig kemény munka, vasárnap pedig délelőtt, délután megy a család templomba, és ez nem kötelező, de magától értetődő. Ennek ellenére meg kellett tanulnom azt, hogy a hitet nem lehet örökölni, sem átörökíteni a gyermekeinkre, azt mindenki személy szerint kapja Istentől, és mindenkinek személyesen kell eldöntenie, hogy az úr Jézus Krisztussal össze akarja-e kötni az életét. De nyilván meghatározó volt az, hogy sok ígét hallottam, ha nem is értettem mindig a prédikációkat; és otthon természetes volt, hogy úgy döntöttek el mindent a szüleim, hogy nagyon érdekelte őket, vajon mi lehet Isten akarata

ebben a kérdésben. Természetesen hozzátartozott az étkezéshez az asztali imádság, a napokhoz az esti imádság, és többször tetten értem kisgyerekként is a szüleimet, hogy a Bibliát olvassák, vagy csendben magukban imádkoznak. Egy személyhez nem tudom kapcsolni a hitben való elindulást vagy növekedést, de így visszatekintve nagy hálával látom, hogy elkészített Isten olyan találkozásokat, olyan személyeket, akik fokozatosan előrevittek Isten megismerésében, és abban, hogy tudatosan oda szánjam az életemet az ő szolgálatára, már akkor, amikor még nem gondoltam arra, hogy lelkipásztor legyek. Hiszen sokféleképpen lehet őt szolgálni, és láttam azt, hogy bizonyos értelemben a szüleim is őt akarják szolgálni.

- Nagytiszteletű úr tehát puritán, keresztyén családban nőtt fel. Milyen ember volt az édesapja? Szigorú?

- Elsősorban önmagához volt szigorú. Hozzánk úgy volt szigorú, hogy közben mindig tudtuk, nagyon szeret. Mélyen hívő ember volt. A felmenőink közül a dédapámat, aki házépítő mester volt, a faluban bibliás Cseri Samu bácsinak hívták. Azt mondják, mikor a dédanyám bepakolta az elemőzsiát a szatyorba, akkor a kenyér meg a szalonna tetejére odatette az öreg Bibliát, mert nemcsak kenyérral él az ember, hanem minden Igével, ami Isten szájából származik. Ez a szellemiség nemzedékről nemzedékre hagyományozódott. A hitet nem lehet örökölni, de a Bibliának az ismertetését minden családban meg lehet valósítani, és úgy tűnik, hogy ez fogékony talajra talált. Apám is népes családból származott, nagyon korán el kellett kezdenie dolgozni, és tulajdonképpen a hat elemi után egész életében képezte önmagát, sokat olvasott, és nagyon megmaradt a fejében minden, amit olvasott. Mindig csodálkoztam azon, hogy ilyen csekély iskolai végzettséggel hogy lehet valaki olyan sokoldalúan tájékozott a világban.

- A gyermekkor, a fiatalsága azokra az évekre esett, amikor Magyarországon már megszűnt a hitoktatás. A családon belül vagy a gyülekezetben tanult hittant?

- Amíg általános iskolába jártam, addig volt lehetőség az iskolában hitoktatásra. Egyre kevesebben jártunk, mert az bizonyos hátrányokkal járt. Ennél is jelentősebb volt számunkra az, amit a gyülekezetben kaptunk. Az ifjúsági órán, az istentiszteleteken, az énekkarban olyan közösség alakult ki, több fiatal részvételével is, ami nemcsak azt segítette elő, hogy elinduljunk öntudatosan is a hit útján, hanem miután ez a döntés az életünkben megtörtént, másoknak is a legtermészetesebb módon beszéltünk erről: mi most már tudjuk, mit jelent Isten nélkül és Istennel élni, össze tudjuk hasonlítani, ezért javasoljuk neked is, hogy keresd az Istennel való találkozás lehetőségét, mert attól gazdagabb lesz az ember élete.

- Említette, hogy az édesapja egyszerű családból származott, de igen művelt ember volt. Ezzel függ össze az az igényes nevelés, hogy a nyelvtanulás mellett zongorázni is tanult. Hány évig zongorázott?

- Kilenc évig tanultam zongorázni, és a vége felé már orgonálni is tudtam, ami később mint lelkipásztornak nagy segítség volt, hogy bármikor gond nélkül leülhetek egy harmóniumhoz vagy orgonához.

- Odaül néha a zongorához?

- Ma már keveset ülök zongora mellett, meg az orgonához is nagyon ritkán megyek föl. Érdekes, hogy amikor valami miatt szomorú leszek, ha valami nagyon elkésérít, ez a helyzet, ami körülvesz minket, vagy valakinek a nyomorúsága nagyon rám terhelődik, akkor mindig késztetést érzek, hogy most jó lenne zongorázni egy kicsit.

- Amikor el van keseredve, akkor szívesen leül a zongorához. A lelkipásztor, akinek vigasztalást és reménységet kell nyújtania, elkeseredhet-e egyáltalán? Mi okozhat elkeseredést?

- Bennem egy valami szokott kiváltani különös keserúséget, amikor valaki a nyomorúságával jön és segítséget kér, és én korábbi tapasztalatok alapján próbálom a megoldáshoz vezető utat megmutatni az evangéliummal, ami sok esetben már eredményes volt, de az illetőnek az a segítség nem kell. És úgy búcsúznak el, hogy előre ki lehet számítani, ha tovább is úgy rombolja a saját életét és a körülötte lévőkét, akkor az hová vezet. Tehát lehetett volna változtatni, segíteni, de nem fogadja el a segítséget. Egyszer családlátogatás során láttam, hogy a súlyos beteghez jött az orvos, és nem is receptet írt, hanem elővette a gyógyszert a táskájából, mondván, hogy itt gyors segítségre van szükség. És a beteg formálisan kiütötte az orvos nyitott tenyeréből a gyógyszert. Szedtem össze a szétgurult szemeket, és bevallom, hogy könnyes lett a szemem, mert az jutott eszembe, hogy hányan vannak így a lelki segítséggel is, hogy van gyógyszer, kínálják, elérhető távolságban van, de nem kell. Most az mindegy, hogy ennek mi az oka, önhittség vagy butaság, de ez el tud keseríteni.

- Ezzel szemben mi volt a legnagyobb öröme?

- Az életem legnagyobb öröme az volt, amikor fölismertem, hogy az a Jézus Krisztus, akiről nekem sokat beszéltek már, valóban élő személy, és engem szeret, elfogad így, ahogy vagyok, viszont nem kell úgy folytatnom az életemet tovább, ahogy addig. Ez olyan múlhatatlan örömmé vált, hogy ennek ma is tudok örülni, és többször megköszönöm neki az imádságaimban.

- Nagytiszteletű úr életében milyen szerepet tölt be a humor?

- A humor gyógyszer. Arra nagyon nagy szükség van. Én hálás vagyok azoknak az ismerőseimnek, munkatársaknak, akik különösen kiélezett nehéz, kényes helyzetekben sem veszítették el a humorukat és a jókedvüket, és ez olykor a megoldáshoz is közelebb segített minket. A személyes életben is nagyon fontos ez, sőt, ha ez némelyeket megbotránkoztat is, meg merem kockáztatni, hogy Istennek is van humora. A Biblia ír erről, hogy amikor fenekednek ellene az ó ellenségei, a Mindenható neveti őket, mert megszegyenülnek az Isten ellen kigondolt terveikben. A bibliai alakok között több is van, aki ismerte a humort, és én azt hiszem, hogy az igehirdetésből sem szabad száműzni. Nem helyes humorizálni, de a valóságos, nemes humor fölülemeli az embert a problémáin, és kitágítja a horizontját is. A jó humorú embereknek még az egészségére is jó hatással van a derű, ezért fontos nekünk - ha másokon segíteni akarunk - megőrizni a nemes humort.

- Valóban, mert nagytiszteletű úr véleményével egyező orvosi tapasztalatom, hogy nemcsak a sírás lehet jótékony, létezik jótékony kacagás is, amelynek feszültségoldó hatása van.

- A humor feszültségoldó hatásához annyi személyeset hadd áruljak el, hogy az egyik gyerekünknek kicsi kora óta nagyon jó humora van. Annikor olykor nagyon gondterhelten, mások nyomorúságát is magamra véve, vagy sok megoldhatatlannak látszó kérdésre a megoldást keresve jöttem haza, az ő aranyos humora sokszor tényleges segítség volt, és ezt a feszültséget oldotta.

- Említette, hogy egy ifjúsági evangelizáció döntő volt a megtérésében. Mikor és hogyan született meg az elhatározás, hogy a lelkészi hivatást választja? Fel se merült a gondolataiban egy másik hivatás?

- Mindig nagyon szerettem az irodalmat és a nyelveket, különösen a latint, már csak azért is, mert a magyar-latin tanárunk kiváló ember volt, ráadásul ajándékként kaptuk, hogy ő volt a

gimnáziumban az osztályfőnökünk is. Dr. Orosz Lászlónak hívták. Remek pedagógus volt, és lényegesen többet tanultunk tőle, mint ami a tankönyvben volt, ezért a mai napig hálás vagyok. Egyébként mi még örököltük a régi református gimnázium tanári karát, csupa szigorú férfi tanárt, nagyszerű szakembereket, akik a szigorúságuk mellett nagyon melegszívű emberek voltak, és szerettek, ezért neveltek is minket, nem csak oktattak. Harmadikos gimnazista voltam, amikor aztán tudatosan fölhígtották a tanári kart, megjelent a tanári karban a párttitkár, sőt még képesítés nélküli emberek is tanítani kezdtek minket. De az említett okok miatt nagyon megszerettem az irodalmat, sokat olvastam is, viszonylag könnyen tanultam verseket könyv nélkül, és az osztályfőnököm is, én is magától értetődőnek tartottuk, hogy magyar-latin szakos tanár leszek, ha fölvesznek az egyetemre. Említettem, hogy harmadikos gimnazista voltam, amikor az újjászületésemre sor került, és utána lassan, fokozatosan, de egészen természetessé vált számomra, hogy mivel ez ilyen nagy fordulatot jelentett az életemben, és ilyen valóságos megoldást adott azokra a kérdésekre, amelyekkel addig meddően viaskodtam, szeretném minél többeknek - ha lehet, teljes munkaidőben - ezt a lehetőséget elmondani. És azon kaptam magam, hogy eszembe sem jut más lehetőség, mint az, hogy ha lehet, akkor lelkipásztor legyek. Úgyhogy pályaválasztási gondjaim nem voltak. Nagy együttérzéssel vagyok azok iránt a fiatalok iránt, akik itt küszködnek a gyülekezetben az érettségihez közeledve, hogy jaj, mi legyek. Bennem ez teljesen egyértelmű volt. Nyilván nem lehettem bizonyos abban, hogy fölvesznek a Teológiára, de Isten azt is nagyon egyszerűvé tette, amikor sor került rá.

- Édesapja bizonyára örömmel fogadta, hogy a fia a lelkeszi hivatást választotta. És édesanyja?

- A szüleim mindketten örültek ennek. Volt egy-két nem hívő nagybácsi, akik kifejtették, hogy az egyháznak úgyis hamarosan vége lesz, és gondoljak arra, hogy ha esetleg nekem is majd családom lesz, akkor azt el kell tartani, és ha már ez a mániám, hogy lelkesz akarok lenni, előtte valami becsületes szakmát tanuljak ki, és utána menjek a Teológiára.

- Az ötvenes években ez volt az általánosan elfogadott gondolkodás.

- Igen, de az érettségi táján én már valamennyire ismertem a Szentírást, és komolyan vettem benne azt, amit Jézus mond, hogy azon az egyházon, aminek Ő a fundamentuma, a pokol kapui sem vesznek diadalmat. Bizonyos voltam abban, hogy az az Isten, aki az életem számára megoldást adott, és olyan fordulatot, amit sehogy másként, sem neveléssel, sem önneveléssel nem tudtam elérni, az az Isten él, és őrá van szüksége mindenkinek. Hogy az egyház mint intézmény hogyan alakul át esetleg, azon nem gondolkodtam, de abban bizonyos voltam, hogy a Bibliában lévő evangélium igaz, és azt mondani kell akkor is, ha nem nekünk fizetnének érte, hanem nekünk kellene fizetnünk, hogy hirdethessük.

- Úgy érezte, hogy Isten hívásának tesz eleget, amikor ezt a hivatást választja, vagy egy természetes, belső meggyőződés indította a teológia irányába?

- Soha nem szerettem az ilyen nagy szavakat. Amikor később a házasságunkra került sor, akkor is többen kérdezték, bizonyos vagyok-e abban, hogy Isten adta a feleségemet? Most, 36 év után bizonyos vagyok benne. Akkor úgy voltam, hogy én azért imádkoztam, hittel elfogadtam, és ezzel a hittel elindultunk a közös úton. Ugyanígy voltam a pályaválasztással is. A fölvételi vizsgán is megkérdezték, van-e belső elhívásom. És én értettem, mire gondolnak, de inkább azt mondtam, ami a kérdés második felében volt. Csendes belső bizonyosság volt bennem. Nem is jutott eszembe más lehetőség. És így utólag azt látom, hogy Isten adta ezt a csendes bizonyosságot.

- A teológiai tanulmányok során nagytiszteletű úr hite folyamatosan erősödött, vagy már az első pillanatban ugyanolyan szilárd volt, mint évtizedekkel később?

- A Teológián egyrészt sok segítséget kaptam ahhoz, hogy megerősödjék ez a hit, másrészt pedig akkor is tanultunk már olyasmint, ami megingathatja esetleg. Ma a Teológiákon sokkal több liberális, hitetlen ismeretet közölnek, mint akkor. Nekünk még többségükben konzervatív tanáraink voltak, akik ragaszkodtak a Szentíráshoz. De látom azoknak az életében, akik a gyülekezetünkben Teológiára mentek, hogy átmenetileg támadhatnak kérdéseik, kételyeik, de ha az a Jézus Krisztusba vetett hit igaz volt, az megrendíthetetlen. Sokat jelentett nekem az, hogy voltak olyan évfolyamtársaim, akik előbbre voltak az ismeretben is, az Istenismeretben is, és a hitük gyakorlati megélésében is. Sokat jelentettek az olyan baráti közösségek is, ahol találkozhattam a hétköznapokban két lábbal benne álló, élő hitű keresztyénnel. Voltak köztük olyanok is, akiket elbocsátottak az állásukból, mert másoknak is beszéltek Jézusról és a hitükről, vagy hívogatták őket gyülekezetbe. Ezek többnyire sokgyerekes családok voltak. Meglepett az, hogy mennyire pöz nélkül, egészen természetesen élnek meg a hitüket, és a hétköznapjaik minden területét áthatja a hit. Nekik természetes az, hogy Isten ígéje szerint osztják be az idejüket, a pénzüket, nevelik a gyerekeiket, vállalják a hátrányokat, és szeretik egymást. Természetes volt, hogy a maguk szegénységéből segítik azt, aki éppen állás nélkül van, aki beteg, vagy aki nem tudja eltemettetni a hozzátartozóját. Magától értetődött, hogy összesűgtak, és összeadták azt, amire szükség volt, nem számítgatva azt, hogy ki kinek, mikor, mennyit adott. Mint egy család, mint egy testvéri közösség. És miután több ilyen hívő közösséggel is találkoztam, látnom kellett, hogy ez általános gyakorlat, nemcsak azok hatan-nyolcan gyakorolták, hanem a többiek is. Ez bizonyágtétel volt a számomra, amely megerősített abban, hogy jó úton vagyok, ezen az úton kell menni továbbra is, és erre kell hívni embereket, mert nagyon sok emberi, társadalmi, szociális kérdés igazi megoldása abban van, amit Isten a Bibliában nekünk kijelentett. Isten így fokozatosan erősítette a hitemet.

- Voltak-e a Teológián olyan tanárok, akik lelki fejlődését segítették, esetleg irányították, vagy formálták a gondolkodását?

- 1957-ben kezdtem el a teológiai tanulmányaimat Budapesten, és akkor ott sok kiváló tanár volt. Akkor kezdték őket elbocsátani, ha 1956 során valamit tettek másokért. Elég volt az, hogy sebesülteket mentettek az utcán, vagy olyan teológusok családját próbálták segíteni, akik bármilyen formában részt vettek a forradalomban. Így veszítettük el az első év végén az egyik legkiválóbb tanárunkat, dr. Nagy Barnát, aki Sárospatakról került Budapestre, és nemzetközileg ismert és elismert dogmatikus, etikus volt. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy ő fejtette meg azokat a gyorsírási följegyzéseket, amikkel Kálvin János prédikációinak egy részét valaki lejegyezte, és úgy tudott franciául, hogy a franciák csodájára jártak annak, ahogy ezt a régies nyelvet folyamatosan olvasta és fordította.) Szóval, voltak nagyon kiváló tanáraink. 1957 után itt is úgy jártam, mint a gimnáziumban, kezdték fölhangítani a tanári kart, és jöttek botcsinálta professzorok. De szerencsére nem a legfontosabb tárgyakat, és nem a biblikus tárgyakat tanították, hanem kevésbé fontos, a teológiával csak a periférián érintkező tárgyakat. Alapjában véve hálás vagyok azért, hogy olyan légkör volt a Teológián, olyan tanárok tanítottak, és olyan diáktársak között fejlődhetett a hitem, akik ebben nagy segítségemre voltak.

- Az Állami Egyházügyi Hivatal befolyása a Teológián is érvényesült?

- Annnyira, hogy a fölvehető hallgatók számát is megszábták, tehát 25-nél, aztán 20-nál több elsőéves nem indulhatott. Ezért is volt különösen nagy felelőssége a tanároknak, hogy kit vesznek föl. Akkor még elég nagy túljelentkezés volt, később kevesebben jelentkeztek, ma úgy hallom, ismét elég sok a jelentkező. A tananyagot nyilván nem határozták meg, de a társadalomtudományi tárgyak anyagába beleszólt az ÁEH, és rendszeresen kellett járnunk úgynevezett békegyűlésekre, ahol próbáltak politikailag is befolyásolni bennünket.

- *Tudjuk, hogy voltak békepapok, sőt azt is tudjuk, hogy voltak III/III-as egyházi személyiségek. Voltak-e nagytiszteletű úrnak ilyen tapasztalatai a Teológián vagy később, volt-e ilyen jellegű kísértés az életében?*

- A hallgatók között nem gondolom, hogy lett volna ilyen, nem is gyanakodtunk senkire, nagyon bizalmas, testvéri légkör volt akkor a Teológián. A később odahelyezett tanárok között lehetett besúgó, őket is igyekeztünk tisztelni, szeretni, de a bizalmunkkal nem őket ajándékoztuk meg.

- *A rendszerváltás során a kelet-európai országokban, vagy azok többségében felfedték, nyilvánosságra hozták a titkosszolgálatok résztvevőit, a közvélemény megismerhette az együttműködőket. Magyarországon a teljes körű átvilágítás elmaradt. Ez a kérdés azonban mindig újra és újra felmerül. Köztudott, hogy az egyházi személyiségek, tehát a papság egy része is együttműködött a múlt rendszerrel. Szükségesnek tartja-e az egyház megtisztulását, vagy ennek ma már nincs aktualitása?*

- Számomra nagyon tanulságos volt az, hogy az általam leginkább tisztelt és az előző rendszerben sokat szenvedett lelkészek közül többen fölöslegesnek, szükségtelennek tartották azt a cirkuszt, ami ebből az úgynevezett átvilágításból lett. Miért? Azért, mert miért akarja valaki az átvilágítást? Miért szükséges, hogy kiderüljön, ki működött együtt és ki nem? Emögött valami módon mindig az van, hogy elégtételt akarunk venni, ha nem is akar személyesen bosszút állni az illetőn valaki, de a bosszú gondolata van mögötte. Tudni akarom a másik bűneit, teregetjük ki a másinak a bűneit, amiken én nem óhajtok segíteni. Nem

akarom őt elsegíteni bűnbánatra, nem is akarok neki megbocsátani, mert személyem ellen nem is követett el semmit, de hadd tudja meg ország-világ, ki milyen gazemberségeket követett el. Mert amíg a másik bűneiről van szó, addig sincsenek veszélyben az enyémeik, addig sem kell azokról beszélni. Ez rejtett magatartás, és ugyanolyan utálatosnak tartom, mint azt, amikor bizonyos emberek mások ellen vétkeztek ilyen vagy olyan rendszerben. De ezt azért bátran le kellene leplezni, hogy miért akarják átvilágítani a másikat.

- *Tehát „enyém a bosszúállás, én megfizetek - mondja az úr”. A bűnök emberi, őszövétségi megtorlására nincsen szükség?*

- Ezt nyugodtan Istenre kellene bízni. Már csak azért is mert elfogultak vagyunk, meg vannak ilyen huncut lélektani mechanizmusok bennünk. A másik ami nekem mindig eszembe jut az átvilágítással kapcsolatosan, hogy ez akkor lenne igazi, ha azoknak a részéről indulna el, akik vétkeztek ezen a téren. Akkor nevezhetnénk bibliai szóval bűnbánatnak, és igazi megoldás, megújulás, kibékülés csak őszinte bűnbánatból fakad. Az nem bűnbánat, hogy én kiderítem a másik bűneit, és ország-világ elé tárom. Néhány ilyen embert ismerek, éppen az egyházban, akik önként fedték föl a maguk múltját, és őszintén bocsánatot kértek a bűneikért. Ez nagyon szép példa volt. És a harmadik, amit még szeretnék ezzel kapcsolatban mondani, hogy kétségtelenül voltak olyanok, akik szükségtelenül, az esetleges kéréseket túlteljesítve is, gonosz módon ártottak másoknak, akár mint egyházi emberek, akár mint világiak. De sok esetben nem volt olyan egyszerű ez az együttműködés, mert bizonyos közép-pozíciókon felül már kötelező volt valami módon együttműködni az állami hatósággal, egyházi összefüggésben az Állami Egyházügyi Hivatallal. Évekig voltam olyan idős esperes segédlelkésze, aki mint esperes kénytelen volt bizonyos értelemben „együttműködni”, vagy legalábbis nem bizonyulhatott ellenségesnek velük szemben, ugyanakkor esperesi tevékenységének jelentős részét az tette ki, hogy védte azokat a papnékat, akiknek a többsége pedagógus volt, és akik abban az időben emiatt templomba sem járhattak volna; és a gyerekeiket, mivel lelkészgyerekek voltak, nem vették föl sokszor már középiskolába sem, nemhogy felső szintű tanintézetbe, főiskolára vagy egyetemre. Az öregúr harcolt azért, hogy noha templomba járnak, ne bocsássák el őket a pedagógus állásukból, inerte a lelkészcsalád készpénze abból

állt, ami a tanítónői vagy tanárnői fizetés volt, sokszor az erőtlen kis gyülekezet készpénzt nem tudott adni a lelkészének, csak lakást, meg esetleg valamennyivel a fűtését biztosította. Ez az idős esperes vajon ellenségünk-e nekünk, vajon az előző rendszer embere volt-e azért, mert ezt végezte? Nem olyan könnyű ezt megállapítani, és én Jézus szavait idézve azt tudom mondani, hogy az vesse rá az első követ, aki semmi hasonló bűnt soha nem követett el. Ennek ellenére fontosnak tartom, hogy se egyházi, se állami pozícióban ne legyenek olyanok, akik becstelén módon viselkedtek korábban bármilyen összefüggésben.

- A Teológia elvégzése után hová került? Milyen munka volt az első önálló lelkeszi tevékenység, milyen nehézségekkel kellett megküzdenie?

- Úgy volt, hogy bent maradtam a Teológián a hallgatók lelkipáncsójának, de aztán a püspök úr mégis kirendelt egy dunántúli faluba, Cecére, segédlelkésznek.

- Nem volt csalódás, hogy a Teológia helyett Cecére került?

- Nem. Kezdetől fogva úgy voltam, hogy ahol és amire Isten használni akar, azt szeretném csinálni. Ezt is így fogadtam, semmiféle keserűség vagy vád nem volt bennem. Csak amikor oda megérkeztem, kiderült, hogy a főnököt éppen külföldre küldték, és több hétig nem lesz otthon.

- A frissen végzett tiszteletes urat bedobták a mélyvízbe?

- Igen. Aztán megtömtünk egy szalmazsákot friss szalmával, megmondták, hogy melyik a szobám, és itt van ez a piros bicikli, ezzel kell elmenni a következő falvakba. Megkaptam, hogy mikor hol van hittanóra, meg milyen alkalmak vannak itthon, és egy hónapig nem jöhöttem el onnan. Ez is jó volt, mert akkor jöttem rá arra, hogy milyen kevéssel meg lehet élni. Két inget vittem magammal, az egyik mindig száradt, a másik rajtam volt, így is tiszta ing volt rajtam mindig, és elég volt az a néhány edény, amit sebtében betettem a bőröndbe, és erre a rövid időre elég volt az a néhány könyv is, legfőképpen a Biblia, ami belefért a bőröndbe. Erre azóta is sokszor gondoltam, hogy nem kell fölösleges kacatokat gyűjtenünk, a legszükségesebbek kelljenek, s milyen igaz, amit Jézus mondott, hogy tulajdonképpen egy az igazán szükséges dolog, és ez a vele való közösség.

- Az elmondottakból is következik, hogy egy lelkipáncsori tevékenysége rendkívül sokrétű, számos különböző feladatnak kell eleget tenni. Ha választana, ezek közül melyiket tartja a legfontosabbnak, és melyik áll személyéhez a legközelebb?

- Feladatunk volt az iskolai hittanoktatás, családlátogatás, betegek látogatása otthon és kórházban, bibliaórák, és sokféle adminisztrációs munka is. A sokféle munka közül nem én döntöttem el, hogy mit választok, mert beosztott voltam, és a főnököm mondta meg, hogy mi a dolgunk, de nagyon szívesen csináltam bármit, ahol az úr Jézusról beszélhettem, és mutathattam másoknak az utat. Ott virágzó „gyerekmunka” volt, több mint száz gyerek járt a vasárnapi gyermek-istentiszteletre. A nehéz az volt, hogy részint a külső megszorítások miatt, részint a helyszűke miatt, egy csoportban kellett a száz gyerekeknek - óvodástól nyolcadikosig - megtartani a gyermek-istentiszteletet.

- A gyerekek nagy része abban a korban kettős nevelésben részesült. Az iskola ateista nevelése mellett az otthoni, illetve az egyházi nevelés is érvényesült. Milyen következményei voltak ennek? Volt-e a lemorzsolódás a hittanórákon?

- Emiatt nem volt lemorzsolódás. A gyerekek számára az volt nehéz, hogy most akkor melyik az igaz. De nemcsak ez a kettős nevelés zavarja őket, hanem ha otthon is mást látnak, mint amit hallanak. Sok szeretet kell ahhoz, hogy segítsünk nekik eligazodni.

- *Hogyan ismerkedett meg a feleségével? Mikor házasodtak össze?*

- Amikor Budapestre helyeztek, 1965ben. Szívesen maradtam volna még vidéken, sokkal jobban szerettem ott mindig, mint itt, de így döntöttek, és én jöttem, azt se tudtam, hogy hova.

- *Ez még nem a pasaréti gyülekezet volt...*

- Nem, ez még előtte, ahol segédlelkész voltam hat évig. Az egyik ifjúsági órán észrevettem, hogy a legjobb teológiai barátom húga is ott van. Addig is tudtam, hogy van húga, de nem nagyon érdekelt, és aztán mint a többi fiatallal, vele is beszélgettem többször. Föltűnt, hogy milyen szerény, értelmes, milyen komolyan veszi a hitét, fiatal zenetanárként milyen szeretettel beszél a növendékeiről - ez különösen fontos volt. Aztán megtudtam azt is, hogy az édesanyja már évekkal azelőtt meghalt, és addig, amíg az idősebbik bátyja meg nem nősült, három férfire kellett neki háztartást vezetni, főzött, mosott, vasalt. Mindezt nem is ő mondta el, a bátyjától tudtam meg, tehát sem nem dicsekedett vele, sem nem panaszkodott miattam, természetesnek tartotta, aláigazította a vállát az élet terheinek. Mindez nagyon szimpatikus volt nekem, nem beszélve arról, hogy ő maga is nagyon rokonszenves volt. Aztán szó szót követett, beszélgettünk, az édesapja akkor már nagyon beteg volt, egyik műtét a másikat érte, és amikor már megfordultam a lakásukban is, meglepett, hogy milyen szeretettel ápolja az édesapját, egész napi tanítás mellett vagy után, és akkor is rend volt, ha váratlanul érkeztem. Egyre jobban megszerettük egymást.

- *30 éves korában, 1968-ban kötöttek házasságot?*

- Igen. De én komolyan veszem, amit a Biblia ír, hogy mindennek rendelt ideje van, mégpedig attól az Istentől rendelt, aki engem a világon a legjobban szeret. Ő tudja, hogy mikor minek van az ideje. Én ma is úgy nézek a feleségemre, mint Istentől kapott ajándékra. Az esküvőnk táján, arra készülve, sokszor eszembe jutott az, hogy itt van egy felnőtt értékes ember, akiért én eddig semmit nem tettem. Készen kapom ajándékba. A szülei fáradtak érte, meg Isten nevelte őt, és formálta sok próbatétellel is. És ezért én csak hálával tartozom, elsősorban Istennek, másodsorban meg öneki. Ennek már 36 éve, de ma is hálás vagyok Istennek, hogy őt adta nekem.

- *Mi a fontos egy házasságban?*

- Hogy meg legyen alapozva. Amikor néhány hónapi ismeretség után futnak be ide fiatalok, hogy házasodni szeretnének, és beszéljük meg az esküvőt, előfordul, hogy arra kérem őket, várjanak még. Meg kell alapozni. Ahhoz idő is kell, hogy megismerjék egymást. Nagyon fontosnak tartom, hogy hívő ember hívővel kösse össze az életét, mert a házasság olyan szövetség, ahol az élet teljes felületén érintkezni kell. Hogyha kilóg az életfelületnek egy része, és azt nem fedi a másiké, akkor ott mindig baj van. És az Istennel való kapcsolat egy hívő ember életében mindenképpen a legfontosabb, mert ettől függ minden. Az, hogy hogyan nevelik a gyerekeket, hogyan osztják be a pénzüket, hogyan győzik le a kísértéseket, mind ettől függ; és hogyan tudnak Istentől utánpótlást kapni a szeretetből, az örömből, a békességből, a megbocsátásból, amelyek mind fogyó értékek és folyamatosan pótlásra szorulnak. Ha ebben nem tudnak egyik lenni, akkor az állandó feszültséget jelent. De ha nem hívő emberek, akkor is a legfontosabb kérdésekben mindenképpen hasonlóan kell gondolkozniuk. Nem feltétlenül azonosan, mert sokféle különbség lehet köztünk. Ha ez a különbözőség oda vezet, hogy kiegészítik egymást, akkor nyert ügyük van. Ha viszont állandó viták forrása, akkor megoldhatatlan a dolog, akkor nem lehet békességet teremteni, és elfolyik az energia a békétlenségben. Nem beszélve arról, hogy a gyerekek előtt rossz minta van, és újratermelődik a nyomorúság. Sokszor látom gyermekekkel, fiatalokkal foglalkozva, hogy sok tekintetben ugyanaz ismétlődik az életükben, amit otthon láttak, de ez pozitív értelemben is így van. Ezért

nagy felelősség, hogy mit látnak a gyerekek otthon, látják-e, hogy az apjuk húsz év múlva is szerelmes a feleségébe, hogy gyöngéd tud lenni hozzá, hogy kölcsönösen segítik egymást, hogy a vitás kérdéseket is szeretetben és higgadtan oldják meg. Rajtakaphatja-e egy gyerek a hívó apját, anyját, hogy imádkozik, hogy Bibliát olvas, hogy megbocsát az ellenségének, hogy a keveset is megosztja másokkal, és szívesen ad. Ezek formálják igazán az új nemzedék jellemét, és nem elsősorban a mi szövegelésünk, amit a szülők mondanak, hogy a gyerek már tudja folytatni az első mondat után, olyan sokszor hallotta.

Szóval mindenképpen kell alapozás a jó házassághoz, és az, hogy a legfontosabb kérdésekben egyetértsenek. Járt itt egyszer egy jegyespár, hogy az esküvőjüket beszéljük meg.

Kérdezgettem őket, melyikük hogyan gondolkozik munkáról, pénzről, gyerekkérdésről, a másik szüleihez hogyan viszonyulnak? Sorban minden kérdésre nagy szemeket meresztve azt mondták, hogy ők ilyenről még nem beszélgettek. Valamelyik kérdés után egymással kezdtek el beszélgetni, és én szerettem volna észrevétlenül eltűnni. Végre rájöttek arra, hogy fontos kérdésekről milyen jó kicserélni a gondolataikat. E nélkül nem szabad házasságot kötni.

Nagyon fontos az is, hogy az ember - ha hibázott vagy vétkezett - tudjon őszintén bocsánatot kérni és szívből megbocsátani. Olyan keservesen jönnek ki emberek száján ezek a szavak, hogy elrontottam, bocsánatot kérek, nem szeretném, hogyha ez ismétlődne. Nem kell megígérni, mint a gyerekek, hogy soha többet nem leszek rossz, mert azt úgysem tudja megtartani. De az fontos, hogy ne akarja, hogy ismétlődjék. És erre meg őszintén el kell tudni mondani: fáj, amit tettél, de megbocsátom, és akkor soha többé ne emlegesse az illető ezt a bűnt. Ez kevés házasságban van meg, de ez a házasság oxigénje, ez élte a házasságot.

- *A házasság válságkezelő programja: megbocsátani?*

- És bocsánatot kérni. Őszintén bocsánatot kérni, és szívből megbocsátani.

- *Akkor is meg kell bocsátani, ha nem kérnek bocsánatot?*

- Még akkor is. Az jár jobban, aki nem hordozza magában a haragot, mert abból keserűség lesz.

- *Mikor érkezett el boldog házasságukba a gyermekáldás? Hány gyermekük van?*

- Isten ezzel is próbára tett minket, mint ahogy sok mindennel megvárakoztatott, de semmivel sem késett el. Mert hat évig nem születtek gyermekeink. És amikor már úgy voltunk, hogy nem tudjuk, miért, orvosilag sem volt magyarázat; de hogyha nincs, akkor elfogadjuk Istentől, és nézzünk körül, hogy hol vannak olyan sokgyerekes baráti családok, ahol a kis pénzünkől vagy a szabadidőnkkel segíthetünk. És amikor így munkához láttunk, akkor jelentkezett az első gyermek. Kettő született, egy fiú és egy kislány. Mind a ketten hamar és szívesen tanultak zenét, hegedülni tanultak mind a ketten. A fiam aztán abbahagyta, és inkább a könyvekre vetette rá magát, sokat olvasott. Ő ma történelemtanár, és utólag elvégezte a hitoktató szakot is. Nagyon szereti a hivatását, és nagyon szereti a gyerekeket. A kislányt pedig muzsikából szőtték. Ő már kicsi korában is állandóan dudorászott, énekelt magában, nagyon jól ment neki a hegedű, szívesen csinálta, és a szíve vágya az volt, hogy valamilyen énekes szakmát választhasson, különösen a karvezetés volt neki vonzó. Nagyon boldog volt, amikor fölvtették erre a szakra, ő énektanár és karvezető.

- *Mióta áll a pasaréti gyülekezet élén? A gyülekezet ragaszkodott a személyéhez, mégsem volt akadálytalan a „kinevezése”. Miért?*

- Egészen váratlanul, 60 éves korában az elődöm, Joó Sándor meghalt. Mivel ez elég jelentős nagyvárosi gyülekezet volt, természetesnek tartotta az Egyházügyi Hivatal, hogy javasolja, kit

választasson meg ide az egyházi felsőbbség, mert ez nagyon sokszor így történt. Ide helyezett az egyházi felsőbbség valakit, akit jónak látott volna az Egyházügyi Hivatal. A gyülekezet azonban nem akarta elfogadni az illetőt. Egy évig tartott a huzavona. 1970 nyarán halt meg Joó Sándor, és amikor az egyházi felsőbbség látta, hogy nem enged a gyülekezet, és mindenáron engem szeretnének lelkipásztornak, 1971 tavaszán ide helyeztek előbb segédlelkésznek, aztán közölték velem, beleegyeznek abba, hogy a gyülekezet megválassza. Így került sor arra, hogy egyhangúlag, törvényesen megválasztott a gyülekezet.

- Nagyon fiatalon lett vezető lelkipásztor. Hány éves volt akkor?

- 32 éves voltam, viszonylag fiatal, és olyan értelemben tapasztalatlan, hogy például a lelkigondozásra korábban nem volt olyan mértékben szükség, mint itt. Eszembe sem jutott volna, hogy ebbe a gyülekezetbe kerüljek. Azért nem, mert teológus koromban évekig jártam ide, és én nagyon sokat kaptam lelkiekben Joó Sándor szolgálatain keresztül, meg a vele folytatott személyes beszélgetések során is. Tudtam azt, hogy kettőnk nem is lehet egy napon emléteni. Ő évekig tanulhatott külföldön, nagyon tapasztalt, jól képzett teológus volt, igen jó igehirdető, és azt már csak itt láttam meg, hogy milyen hűséges pásztor, és milyen jó lelkigondozó is volt. Először komolytalan gondolatnak tartottam, hogy a gyülekezet és a presbitérium is szeretné, hogy én legyek a lelkész. (Engem egyébként onnan ismertek, hogy a szomszéd gyülekezetben voltam segédlelkész, és Joó Sándornak gyakran baj volt a hangjával, és ha éppen szombaton ment el a hangja, akkor áttelefonált a főnökömnek, hogy eljöhete-e a segédlelkésze.)

Amikor ide kerültem, az egyik nagy meglepetés az volt, hogy naponta jöttek emberek, volt úgy, hogy többen is, a legkülönbözőbb lelki, emberi, családi, munkahelyi problémákkal, hogy beszéljük meg, és kapjanak lelki segítséget. Ehhez én nem voltam szokva, ráadásul sokan közülük a szüleim lehettek volna.

- Nagytiszteletű úr számára már a Teológián is fontos volt, és a későbbiekben is meghatározóvá vált a lelkigondozói tevékenység. Sokan fordulnak személyes gondjaikkal, bajaikkal Önhöz?

- A vidéki ember zárkózottabb, ott többnyire csak akkor fordultak a lelkészhez, ha már nagy baj volt, házasságban, családban, vagy a hitükkel. Budapesten kezdetben főleg fiatalok jöttek a különböző kérdéseikkel. Az igazán komoly lelkigondozói munkára ebben a gyülekezetben szorított rá Isten, mert Joó Sándor kiváló lelkigondozó volt, és megszokta a gyülekezet, hogy őhöz érdekes volt jönni, és őtől úgy mentek el általában, hogy valami érdemi megoldásra is jutottak.

- A lelkigondozói tevékenység mennyiben hasonlít egy pszichológus vagy pszichiáter munkájához? Miben közös, és miben tér el egymástól a kétféle megközelítés? Mennyire fedi, vagy mennyire nem fedi egymást?

- A mai pszichológia kiindulópontja az, hogy az ember alapjában véve jó, és azokat a hibákat, amelyek mégis benne vannak, vagy előfordulnak a viselkedésében, gondolkodásában, önerőből lehet korrigálni. A Biblia tanítása szerint az ember alapvetően megromlott, amióta Isten ellen föllázadt és Istentől elszakadt, és ezért képtelen arra, hogy önkorrekciókat hajtson végre alapvető kérdésekben. De Isten kegyelme korlátlan, és őnála minden emberi nyomorúságunkra van megoldás. Ez alapvető különbség a kiindulást tekintve is, a módszereket tekintve is. Én képeztem magamat a teológiai tanulmányok után is a lélektanban, sok mindent elolvastam, és egyre inkább látom azt, hogy a diagnózis fölállításában

segíthetnek a lélektani ismeretek, valóságos terápiát azonban ritkán ad a pszichológia. Igazi megoldást a legtöbb problémánkra Isten tud adni.

- A lelkigondozói tevékenységben mi a legfontosabb? Milyen esetekben tud a lelkipásztor megnyugvást és békességet adni a bajbajutottaknak?

- Igazi megoldást akkor talál valaki, ha visszatalál Istenhez. Sokszor van dolgunk szenvedélybetegekkel, akiknél látni, hogy ha valaki élő hitre jut, megismeri Jézus Krisztust mint Szabadítóját és Urát, akkor szinte azzal együtt már megszabadul a szenvedélyétől is. E nélkül próbálkozhatunk. Nem szeretem a lelkigondozást tanácsadásnak nevezni, mert abban akaratlanul is van egyfajta nagyképűség, hogy van, aki tanácsra szorul, és vagyok én, aki tanácsot adok. Én nem tanácsokat szeretnék adni, adott esetben nem vagyok én sem okosabb, sem tapasztaltabb, mint az, akivel beszélgetek. Ő egy bajba került ember, és én szeretném mutatni ahhoz a Jézushoz vezető utat, aki a bajból kiségitett engem is, és tapasztalatom szerint másokat is. Ez nem teszi fölöslegessé a pszichológiai ismereteket, de az kevés a szabaduláshoz. A megkötözötteknek, szenvedélybetegeknek például szabadulásra van szükségük, nem jó tanácsra. Ők sokszor maguk el tudják mondani, hogy mit kellene csinálniuk, csak nincs erejük hozzá. De erőt az a Jézus Krisztus ad, akinek a neve is azt jelenti, hogy Szabadító.

- Voltak-e olyan esetek, amikor Isten segítségével nagytiszteletű úr Jelkigondozóként elérte a kívánt szabadulást?

- Voltak és vannak, de ez mindig Isten munkája. Nagyon meg voltam szeppenve, amikor a gyülekezeti tagok jöttek a nehezebb helyzetekkel, hogy mi abból a kiút, mi arra a kérdésre a válasz, mi arra a problémára a megoldás, és ez a szorongatott helyzetem tanított meg engem a korábnál sokkal mélyebben imádkozni. Mert miközben hallgattam egy-egy nehéz eset elbeszélését, és utána néztem rám a kedves gyülekezeti tag, hogy mit tanácsolok, egyedül én tudtam, mennyire nem tudom, hogy mi itt a megoldás. És miközben nagyon odafigyeltem őrá, közben magamban imádkoztam, hogy Istenem, rajtam kívül te tudod, hogy itt vagyok teljesen tanácstalanul, és ez az ember segítséget vár tőlem. Én nem tudok neki segíteni, de hiszem, hogy te tudsz. Most nekem közvetítenem kell a segítséget. Könyörülj rajtam, és adjál olyan gondolatokat, hogy ezt a tőled jövő segítséget tovább tudjam adni. Ha neki még nincs kapcsolata Veled, akkor különösen szükség van közvetítőre. Ezáltal nagyon elmélyült az én imaéletem, mert utána is buzgón kell könyörögni azokért, akik megnyíltak a lelkigondozó előtt, és rám bízta a nyomorúságukat. A folytatásban is csak Isten tudja őket segíteni, és nem én. Az a jó, ha énram többé nincs is szükség, de ha mégis van, továbbra is csak mint közvetítőre. Ezt nagyon őszinte alázattal kell tudatosítani a lelkigondozónak magában. Nagyon nehezek ezek a beszélgetések. Aki nem gyakorolja, el se hiszi, hogy amikor egy nap több ilyen beszélgetés van, az fizikailag is, szellemileg is teljesen kifárasztja az embert; viszont nagyon nagy öröm azt látni, hogy Isten hogyan hoz rendbe elrontott házasságokat, hogyan győz meg embereket arról, amiről a beszélgetés elején abszolút nem voltak meggyőződve, például arról, hogy valaki azt gondolta, neki van igaza, vagy csak a másik volt hibás, és a végén kezdi sorolni a saját bűneit, és nem ragaszkodik a maga igazához, hanem elfogadja a Biblia igazságát. Vagy esetleg igazat ad annak, akivel vitában áll. Ha valahol, itt lehet látni Isten munkáját, amikor egy magabiztos, nagy önbizalommal és önhiúsággal megvert ember kezdi tartani a maga vádbeszédét, és a végén eljut oda, hogy igazat ad először Istennek, aztán kész lesz bocsánatot kérni attól, akivel gyűlölködtek, vagy aki miatt békétlenség volt otthon, és megváltozik egy családnak a légköre. Utólag a többi családtagtól - akik történetesen talán nem is hívők - tudom meg, mekkora változás ez, és hogy örülnek neki; akkor azért én is csak dicsőíteni tudom Istent.

- Isten szeretetét, bölcsességét és gondoskodását a lelkigondozói munkában és a saját életében hogyan tapasztalta meg?

- Ez két nagy fejezet: Isten gondviselő szeretete és Isten megváltó szeretete. Isten gondviselő szeretete az, amiről például a harctérről és hadifogságból hazatért férfiak szoktak beszámolni, hogy megtartotta az életüket, hogy a füle mellett fűtyült el a golyó, és ha öt centivel odébb megy, akkor agylövést kap, és ott marad; és hogy a betegségekből hogyan gyógyít meg, hogyan őrzi azokat, akik akár foglalkozásszerűen is autóban kell, hogy üljenek, és ki vannak téve sok veszélynek. Hálásnak kell lenni ezért is, én nagyon örülök, ha valaki azt mondja, hogy a jó Isten megmentette az életemet, mert ez így igaz. De amikor aztán találkozik az életében valami próbatétellel, akkor meg esetleg az öklét rázza, hogy milyen Isten az, aki ezt megengedi. Ez mutatja, hogy nem ismeri Istent, nincs igaz istenismerete, és még előtte van annak, hogy találkozzék igazán az élő Istennel, és azzal a Jézus Krisztussal, akiben Isten megismerhető.

Szóval külön kell beszélni az Ő gondviselő szeretetéről, meg az ó megváltó szeretetéről. Én is elmondhatnék egy-két példát arra, hogyan őrzött meg életveszélyes helyzetben, hogy gyógyított meg betegségekből, vagy hogyan ad erőt betegségek hordozásához, hogy hozott össze olyanokkal, akik előbbre vittek a hivatásomban és a hívő életemben is, és ezekért nagyon hálás vagyok. A 103. zsoltárban van: „Áldjad én lelkem az Urat, és el ne felejtisd, mennyi jót tett veled.” Elfelejtjük, sajnós ez az igazság...

- A jót mindig természetesnek tartjuk...

- Igen, vagy sokszor kevésnek, és még elégedetlenkedünk is. A másik fejezet az, amikor Isten megváltó szeretetével találkozik az ember: hogy mennyi bűnünket megbocsátja, milyen sok megköztözöttségéből kiszabadított engem is, babonáságokból és azoknak a szörnyű következményeiből; és akkor adja az ő Igéjét, amikor valakinek a nyomorúságát hallgatva eszembe juttat egy olyan bibliai mondatot, amit régen olvastam. Volt ilyen példa, hogy semmi okosat nem tudtam mondani annak a kedves idős bácsinak a nyomorúságára, aki ott ült egy romhalmaz tetején, ami az élete volt, és közben imádkoztam: Uram, segíts, hogy tudjak segíteni! És akkor eszembe juttatott egy ígét, és óvatosan, hogy meg ne bántsam, elmondtam, hogy a Bibliában meg van írva, és idéztem az ígét. Az öregúr hosszan nézett rám, utána katonásan nyújtotta a kezét, és azt mondta: nagyon köszönöm, tiszteletes úr! Köszönés nélkül betette az ajtót maga mögött, és én ott álltam a szoba közepén, hogy most mit köszön nekem. Eszembe jutott, azt kértem Istentől: segítsen, hogy tudjak segíteni. Úgy látszik, erre az ígére volt szüksége. Utólag tudtam meg, hogy mindezt nagy kibékülés követte, és a családban jelentős változások következtek be.

- Szóval csoda történt.

Komolyan kell vennünk, hogy Isten ma is tesz csodákat, és nem emberi erőfeszítéssel. Van, amikor emberi erőfeszítésre van szükség, mert el kell menni a beteghez, ki kell váltani a receptjét, elő kell teremteni azt a pénzt, amiből ki tudjuk váltani, vagy észlelni kell azt, hogy télikabátban is fáztam, mikor meglátogattam azt a kedves idős embert, mert vagy gázszámla, vagy a gyógyszerek, és most a gyógyszerek mellett döntött. Akkor viszont ki kell fizetnünk a gázszámláját, hogy ne 15 fokban üljön ott a pokrócaiba csavarozva. Szóval van, amikor tenni kell. De nekünk menet közben folyamatosan számítanunk kell a csodatevő Istenre, aki hiszem, hogy beállított engem ebbe a szolgálatba, tudva azt, hogy nagyon korlátozottak az én emberi képességeim, de nemcsak az én képességeimre van szükség a szolgálatban, hanem Őrá.

- A középkorban Isten létezése áthatotta a közgondolkodást, az emberek személyes életére Isten és az egyház óriási befolyást gyakorolt. Istentagadó korban élünk, ma az emberek

többsége számára Isten nem létezik. Miért fordult el az ember az egész világon Istentől, és mivel magyarázható a keresztyén egyházak tekintélyvesztése, szellemi befolyásának a hanyatlása? Beszélhetünk-e korunkban a hit általános meggyengüléséről?

Úgy gondolom, hogy nem istentelenebb a világ ma, mint régen volt. Csak régen talán jobban leplezték ezt, vagy másként nyilatkozott meg. A Biblia alapján én úgy látom, hogy amikor az ember hátat fordított Istennek, és azt mondta, hogy én Isten nélkül egyedül akarok boldog lenni, akkor kezdődött ez az ateizmus. Ez nem istentagadás, az ateista szó azt jelenti, hogy Isten nélküiség. Az „a” fosztóképző a görögben, az a -talán, -telen. Isten-telen. Ő nem tagadja Isten létét, csak éppen nem veszi komolyan, hogy ő van, nem számol vele. Istenben hinni azt jelenti, hogy számolok Istennel, és számítok rá. Az ateista nem számol Istennel, és nem számít rá.

- Nem számol vele, de ha bajban van, akkor követeli Isten segítségét.

- Ez is annak a következménye, hogy hátat fordítottunk Istennek, nem ismerjük Őt. Egy istenarcú úr maradt az ember lelkében. És ezt az úrt nem lehet kitölteni semmi mással, csak azzal, ha valaki eljut igaz Istenismeretre. Ezt próbálják töltögetni alkohollal, tudománnyal, élvezetekkel, nemes vagy nemtelen tartalmakkal, de egészen nem tölti ki semmi azt, ami Isten hiánya miatt támadt minden ember lelkében. Gyakran találkozom olyanokkal, akik hiteles információt még nem hallottak Istentől, nem tudják, hogy ki ő, de jönnek a különböző problémáikkal. És amikor próbálok elmondani, hogy mire lenne szükségük, és bólogatnak, próbálok ezt szekulárisan megfogalmazni, nem a vallás nyelvén. A végén nyugodtan azt lehet mondani, hogy Jézus Krisztusra lenne szükségük. Mert ha őt megismernék, lenne békesség a szívükben, nem lennének kétségbeesve, mert lenne reménységük, mégpedig megalapozott reménységük, nem illúzióik, tudnának örülni, a bajok közt is megmaradna a nyugalomuk, és így tovább. Erre lenne szükségük. De mindez benne foglaltatik abban a személyben, akit úgy hívnak: Jézus. Szóval őrá van nekünk szükségünk, és nem istentelenebb a mai ember, mint a régi. Én jellegzetesen kispolgári környezetben nőttem föl, aztán hosszú ideig földműves parasztemberek között éltem, aztán fölkerülve ide, volt egy időszak, amikor gyakran talákoztam úgynevezett magas értelmiségiekkel. Mindenki ugyanolyan istentelen és ateista a maga módján, és mindnyájunknak ugyanarra a megoldásra van szükségünk.

Hogy az egyházak befolyása miért csökkent? Ez is hullámmozott a történelem során. Volt úgy, hogy egyáltalán nem volt befolyásuk, volt úgy, hogy ahol államegyház volt, ott megpróbálták a kettőt még ötvözni is, de itt azt kell inkább világosan látni, hogy mi a feladata az egyháznak. Mennyiben feladata az, hogy befolyást gyakoroljon a társadalomra, vagy akár az államra? Ezekben a kérdésekben is akkor igazodunk el, ha a Bibliára hagyatkozunk.

- Mi az egyházfeladata ma?

Milyen feladatot adott Jézus a benne hívőknek? Azt mondta, hogy elmenvén tegyetek tanítvánnyá minden népet. És itt az a szó szerepel, ami a pogányok megjelölésére vonatkozott, tehát tényleg minden népet, a nem hívőket, a pogányokat is. A Jézusban hívők feladata, hogy hozzá vezessenek másokat. Nem azért, hogy javuljon a statisztika, hanem azért, hogy azoknak az élete is igazi megoldást kapjon. És ami nem mellékes, hogy a haláluk után is legyen életük. Mert azért a Biblia erről is világosan beszél. De: az egyháznak, ha a szó bibliai értelmében értjük az egyházat, az a feladata, hogy a Jézus Krisztushoz vezető utat mutassa azoknak, akiknek arra van szükségük, de nem találják maguktól.

- A Zsidókhöz írt levélben azt olvashatjuk, hogy „a hit pedig a remélt dolgokban való bizalom, és a nem látható dolgok létéről való meggyőződés”. (Zsid. 11,1.) Hit alatt általában azt értjük, hogy valaki hisz Istenben, nem tagadja Isten létét. Jakab levelében azonban az áll: „Te hiszed, hogy egy az Isten, jól teszed, az ördögök is hiszik, és rettegnek.” (Jak 2,19.)

Ebből tehát az következik, hogy a keresztyén hit ennél többet jelent, hogy az Isten létében való meggyőződés nem elegendő. Mit jelent a keresztyén hit a maga teljességében?

- Manapság sokan mondják azt, hogy én is hiszek Istenben. A hitet azonban a tárgya minősíti. Sokan azt gondolják, hogy a mértéke, hogy valaki nagyon hisz, vagy kevésbé hisz, pedig a döntő az, hogy mit hisz, illetve kiben hisz. Egy alkalommal Jézus nagyon kemény igazságokat tanított, és sokan otthagyták. És akkor megkérdezte a tanítványait: ti is el akartok menni? Péter apostol erre így válaszolt: „Uram, kihez mehetnénk, örök életnek beszéde van tenálad, és mi elhittük, és megismertük, hogy te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.” Nagyon fontos ez a fogalmazás, mert azt mondja, hogy előbb elhitték Jézusnak, hogy ő az, akinek mondja magát, és akinek az Atya is kijelentette, hogy ez az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm, de utána az értelmüket is meggyőzte, ha szabad így mondani, intellektuális ismeretekre is eljutottak: megismertük, hogy Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia. A hit ebben az összefüggésben megelőzi az értelmi meggyőződést, de az utóbbi követi a hitet. Isten nem kapcsolja ki az ember értelmét, de a mi megromlott elménkkel nem tudjuk fölfogni Isten valóságát, és nem tudjuk igaznak tartani azt, amit ő mondott. Előbb adja a hit ajándékát, és aki hisz annak, amit Jézus mondott, az egyre inkább megismeri őt is. Úgyhogy én vallom: a hit a megismerésnek az egyik módja. Ezért nem lehet szembeállítani a hitet és az ismeretet, vagy a megismerést. Viszont van a valóságnak egy olyan tartománya, amit csak a hitünkkel ismerhetünk meg. Ezt nevezi a Szentírás láthatatlanoknak. A Biblia világképe nem azonos az ókori világképpel, mert a Biblia világképe ez: vannak a láthatatlanok és a láthatók. És azt mondja éppen a Zsidókhöz írt levél, hogy a láthatók a láthatatlanokból álltak elő. A láthatókat, ennek a világnak az anyagi részét megismerhetjük öt érzékszervünkkel és az értelmünkkel. De a láthatatlanok tartományába csak a hitünkkel hatolhatunk be, mert azt csak Isten kijelentése hozza közel hozzánk.

- Lehetséges a hitet egy sajátos érzékszerveként felfogni?

Igen. A hitünk az az „érezkszerv”, amivel Isten láthatatlan valóságát érzékeljük.

- Különösnek tartom, hogy a láthatatlan rádió- és tévéhullámok valóságáról mindenki meg van győződve. A láthatatlan Isten valóságának az elfogadása mégis rendkívül nehéz, annak ellenére, hogy a teremtett világ és annak egész rendszere minden érzékszervi tapasztalatnál nagyobb bizonyíték.

- Valóban különös ez, hogy bármit könnyebben elhisz az ember, mint az Isten által kijelentett igazságokat. Ennek az az oka, amit Pál apostol ír, hogy megtompult az elménk, és a bűnbe esett, Istentől elszakadt ember elveszítette az affinitását, az érzékenységet Isten kijelentésére. Éppen ezért nagy ajándék, amikor valaki elég bátor ahhoz, hogy higgyen Istennek.

- Ragaszkodunk ahhoz, hogy azt tartjuk valóságnak, amit látunk. Jézus mégis azt mondja Tamásnak, hogy boldogok, akik nem látnak és hisznek. Tulajdonképpen a látást és a kézzelfoghatóságot, tehát az érzékszervi tapasztalást mikor váltja fel a hitbeli tapasztalás a számunkra?

A föltámadott Krisztus megmutatta sebeit a kételkedő Tamásnak. Ma nem láthatjuk az Ő sebeit, ma valóban rá vagyunk utalva arra, hogy vagy hiszünk, vagy a valóságnak azt a részét soha nem fogjuk megtapasztalni. Már csak ezért is kellene, hogy több bátorságunk legyen hinni.

Ady Endre nagyon becsületesen írja azt, hogy „Hiszek hitetlenül Istenben,/ Mert hinni akarok,/ Mert sohse volt úgy rászorulva/ Sem élő, sem halott.” Ami tőlünk telik, ez az őszinte akarás. Amikor hitetlenül is előlegezi valaki a bizalmat Istennek, és legalább föltételezi, hogy igaz az, amit Isten a Bibliában magáról kijelentett, vagy egyáltalán igaz lehet az, hogy Isten

kijelenti magát a Szentírásban, és így kezdi el olvasni, innen juthat el arra a teljes meggyőződésre, amit Péter apostol mond, hogy elhittük és megismertük, hogy te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia. Egyébként a Heidelbergi Káté, az egyik legszebb református hitvallásunk, fölteszi ezt a kérdést, hogy mi az igaz keresztyén hit? És nagyon jellemző a válasza: „nemcsak az a biztos ismeret, melynél fogva igaznak tartom mindazt, amit Isten az Ő Igéjében kijelentett, hanem egyszersmind az a szívbeli bizalom is, hogy Isten nemcsak másoknak, hanem nekem is bűnbocsánatot és örök életet ajándékoz kegyelméből, egyedül Jézus Krisztus érdeméért." Tehát biztos ismeret, hogy igaz a Biblia, de az a személyes belső bizonyosság is, hogy mindez nem rajtam kívül és tőlem függetlenül történik, hanem értem történt mindaz, amiről a Biblia szól, és személyes kapcsolatom jöhet létre a hit által az élő Krisztussal.

- *Tehet-e valamit a hitetlen ember a hitéért, vagy bele kell törődnie a hitetlenségébe?*

- Nem szabad beletörődnie, mert a Biblia világosan mondja, hogy milyen út vezet a hithez. A Római levélben írja Pál apostol: A hit hallásból van, mégpedig az Isten igéjének hallásából. Negyven évi szolgálatom alatt nem ismertem senkit, aki úgy lett volna hitetlenből hívő, hogy nem olvasta, vagy nem hallgatta a Bibliát vagy annak magyarázatát. Isten ezt az utat szabta meg: a hit hallásból van. Aki tényleg szeretne hinni, az hallgassa az Istenről szóló hiteles információkat, az igehirdetést, és olvassa a Bibliát, és Isten meg fogja őt győzni arról, hogy mi az igazság.

- *Pál apostol írja: „Imádkozzatok értünk, hogy terjedjen az úr igéje, és úgy dicsőítsék, ahogyan nálatok is, és hogy megszabaduljunk az elvetemült és gonosz emberektől, mert nem mindenkié a hit." (2 Tessz 3,1-2.) Kié lehet a hit? Eleve elrendelt, hogy kié lehet, és kié nem? És ha nem lehet mindenkié, hogyan fogjuk fel Krisztus parancsát: „Ne félj, csak higgy!"*

- A Bibliában több helyen szó van arról, hogy Isten az örökkévalóságban már kiválaszt embereket arra, hogy a hit ajándékát kapják. Ez azonban teljesen az ő hatásköre, hogy kinek adja azt, és kinek nem. Én úgy végzem a szolgálatomat, hogy mindenkire úgy tekintek, ő is lehet hitetlenből hívő, mint ahogy engem is Isten hitetlenből hívővé formált,

- *Végül is vannak, akik kizáratnak ebből a lehetőségből?*

- Sokat vitatkoznak arról, hogy Isten szuverenitása és az ember felelőssége hogyan viszonyul egymáshoz. Egyedül Isten dönti el az én fejem fölött, tőlem függetlenül, hogy adja-e a hit ajándékát vagy nem, vagy pedig én vagyok felelős azért, hogy elfogadom ezt az ajándékot vagy nem.

A Bibliában, mint a természettudományokban is, több olyan igazság van, amit úgy szoktak nevezni: „antinómia". Ez két, egymást kölcsönösen kizáró, de mégis egymás mellett létező igazságot vagy tényt jelent. Ilyen például a fény kettős természete. A fény hullám-, illetve corpuscularis-természetére egyaránt vannak bizonyítékaink. Ez elméletileg lehetetlen, a fény vagy hullámtermészetű, vagy részecskék terjedése, de a gyakorlatban mind a két bizonyítás igaz. Ha a természettudományokban is van ilyen, mennyivel inkább lehet a szellem világában. A fenti két igazság, amit egyébként gyakran szembeállítanak egymással, vagy megpróbálnak kijátszani egymás ellen, ilyen antinómikus igazság. Mert a Bibliában sok ige van, amelyik megparancsolja, hogy higgyek. Ugyanakkor sok Ige van, amelyik azt mondja, hogy hinni is csak azért tudok, mert Isten az ő kegyelméből képessé tesz rá. És mind a két igecsoport a maga helyén igaz és érvényes.

- *Az antinómia, a kettős igazság elve szerint tehát a hit kegyelmi ajándék, ugyanakkor nekünk is van, felelősségünk. A zsoltárban mégis azt kérjük Jézustól, hogy „Hinni taníts Uram, kérni taníts!" Tanulható-e, elsajátítható-e a hit?*

- A hitet nem Lehet megtanulni, azt ajándékba lehet kapni Istentől. Aközben kapja valaki ezt az ajándékot, miközben hallgatja az Istenről szóló ígét. Ez az egyetlen út, amit a Biblia a hitre jutáshoz lehetségesnek tart.

- Milyen a hit és a megtérés viszonya? A hitből következik a megtérés, vagy a megtérésből a hit?

- A megtérés vagy az újjászületés Isten ajándéka, amit én a hitemmel tudok elfogadni. Tehát a hit az a kinyújtott kéz, amivel elfogadom Isten ajándékait.

- A Lélek által történő újjászületés és a megtérés tehát ugyanazt jelenti?

- Ez ugyanannak az eseménynek a két oldala. „Alulnézetben” azt mondom, hogy megtérés, én odafordulok Istenhez; felülnézetben újjászületés, mert erre Isten indít engem, és ő teszi lehetővé.

- „A hit is, ha cselekedetei nincsenek, halott önmagában” - írja Jakab apostol. Mit jelent a lelkipásztor számára a hitből való cselekvés gyakorlata a mindennapokban?

- Ezt a jakabi ígét is sokszor szembeállítják más igékkel, pedig semmi ellentmondás nincs a különböző megfogalmazások között. Egyszerűen arról van szó, hogy akinek igazi hite van, tehát valóban a Jézus Krisztusban mint Megváltójában és Urában hisz, az elkezd az ő Urának engedelmeskedni. És ebből természetesen következnek olyan cselekedetek, amelyek már az új életre, a Jézustól kapott új életre jellemzőek. Ha jól érti valaki, nyugodtan fogalmazhatunk úgy, hogy ezek nem is a hívőknek a cselekedetei, hanem a hit által bennük élő Krisztus cselekszik. Az igazi hitből természetesen következnek ezek a cselekedetek. Az előbb említett Heidelbergi Káté azt írja: lehetetlen, hogy aki igazán hisz Jézus Krisztusban, a hála gyümölcseit ne teremje.

- A több évtizedes lelkipásztori tevékenység után hogyan tudná összefoglalni azt, hogy miért hisz?

- Azért, mert előbb elhittem, utána pedig a magam életében és sokak életében tapasztaltam, hogy Jézus Krisztus él, és más minőségű élettel tudja megajándékozni a benne hívőket. Meggyőződtem arról, hogy ő mindig igazat mond, és aki rábízta magát, nem csalódik. Az ilyen ember élete tulajdonképpen csendes csodák sorozata lesz, ahogyan ezt a nagy erdélyi költő, Reményik Sándor írta egyik verse címében.

- Volt-e a nagytiszteletű úr életében olyan esemény, ami csoda volt, amit csodaképpen élt meg?

- Csodaképpen éltem meg az előbb említett beszélgetést is azzal az idős férfivel, akinek magamtól nem tudtam volna tanácsot adni, én csak idéztem neki egy ígét a Bibliából, amit hiszem, hogy Isten juttatott eszembe, és ez az ő életére megoldást jelentett.

Csodának Isten azon cselekedeteit szoktuk nevezni, amelyek számunkra meglepőek vagy különösek vagy nem mindennapiak. És Isten cselekedeteivel nagyon gyakran találkozom. Körülbelül ismerem a magam képességeit és műveltségét és annak a hiányait, és amikor ennek ellenére egy-egy általam elmondott igehirdetés során emberek élete gyógyul meg, azt is csodának tartom. Nem én tettem a csodát, nem én győztem meg valakit. Azt sem tudom sokszor, hogy ki ül ott a templomban, de azt, hogy az elhangzottak által Isten cselekszik emberek életében, és ott nem megszokott dolgok történnek, azt csodának tartom, és ezekről sokszor utólag értesülök csak, vagy nagyon sokszor sok mindenről nem is értesülök, nem is kell, hogy értesüljek, még képes lennék elbizni magam.

- *Ady gyönyörűen fogalmazza meg Karácsony című versében a két legfőbb parancsolatot: „Nem volna más vallás,/ Nem volna csak ennyi:/ Imádni az Istent,/ És egymást szeretni.” A legfőbb parancsolatokból és a hitből mi következik?*

- Ez a zsenik kiváltsága, hogy ilyen röviden és egyszerűen tudjanak megfogalmazni alapvető nagy igazságokat, mert lényegében ebben az egész Biblia benne van, hogy nem volna más semmi, imádni az Istent és egymást szeretni. Az ő zsenialitását jellemzi, hogy a sorrendet is eltalálta, mert az igazi istenimádatból következik az őszinte és igaz emberszeretet.

- *Ki él igazán Isten akarata szerint, és honnan tudhatjuk Isten személyre szóló, ránk szabott akaratát?*

- Isten az akaratát alapvetően a Szentírásban jelentette ki. Tehát a Szentírás folyamatos tanulmányozása és személyünkre való alkalmazása során tudhatja meg egy hívő ember, hogy adott esetben mi Isten konkrét akarata, vagy úgy általában az emberi élet kérdéseivel kapcsolatosan mi az ő akarata.

- *Hogyan képes az ember megvalósítani Isten akaratát? Isten szabad akaratot adott az embernek, vagy eleve elrendelte sorsunkat? A szabad akarat és a predesztináció között nincsen ellentmondás? A hívő ember Isten akaratát teljesíti, vagy szabad akarat alapján választ?*

- Isten szabad akaratot adott az embernek a teremtéskor. És amikor az ember föllázadt Isten ellen, éppen a szabad akaratát vesztette el, hogy tudniillik képes dönteni jó és rossz között. Az Isten ellen föllázadt ember nem képes többé dönteni jó és rossz között, nem tudja választani a jót, legföljebb sóvároghat utána, legföljebb odáig juthat el a maga akaratából, hogy látja, amit tesz, az rossz, és szeretne jót cselekedni. Az már Isten kegyelmének a munkája, amikor valaki újra képes a jót, vagyis Istent és az ő akaratát választani. Szent Ágoston így fogalmazta ezt meg: az Isten által teremtett ember képes volt nem vétkezni és vétkezni. Mivel vétkezett, a bűnbe esett ember nem képes többé nem vétkezni, csak vétkezni. Az újjászületett ember, aki visszatalál Istenhez, és Jézus Krisztus él benne a hit által, újra képes nem vétkezni is, de sajnos vétkezni is. És csak a mennyben jutunk majd el oda, hogy nem leszünk képesek vétkezni. Tehát úgy, ahogy megszületünk, nem vagyunk képesek nem vétkezni. Minden, amit az Istentől elszakadt ember cselekszik, az Isten mércéjével mérve bűn. Úgyhogy a bűn a Bibliában nem erkölcsi, hanem hitbeli fogalom.

- *És nem is jogi fogalom.*

- A bűn az az állapot, hogy Isten nélkül élek. A bűnök azok, amiket ebben az állapotomban gondolok, mondok vagy teszek. Ezen változtatni a magam erejéből nem tudok, ez Isten Szentlelkének a munkája, az újjászületés. Az újjászületett ember tud ismét nem vétkezni is.

- *A bűnnek logikus következménye a büntetés. De tudjuk, hogy „Isten gazdag a kegyelemben, és bővelkedik a megbocsátásban”. Ez a megbocsátás hogyan egyeztethető össze a kemény büntetés ígéréssel, melyről Mózes 5. könyvében olvashatunk: „De ha nem hallgatsz az úrnak, Istenednek a szavára, ha nem tartod meg, és nem teljesíted minden parancsolatát és rendelkezését, megver az úr egyiptomi fekélyvel, keléssel, viszketegséggel és rühösséggel, amelyekből nem tudsz kigyógyulni...” Ha Isten szeretet, akkor Isten átkai és fenyegetései is szeretetből fakadnak? Mi a bűnös ember sorsa: jogos és igazságos büntetés, vagy megbocsátás?*

- A helyes válasz Isten helyes ismeretéből következik. Isten ebbe a világba bizonyos törvényeket és törvényszerűségeket épített be. Nem tiltakozunk az ellen, hogy minden lefelé esik, és nem fölfelé repül, mert ismerjük a nehézkedés törvényét. Ugyanilyen törvény az,

hogy az Isten elleni lázadásnak is következményei vannak. Ha valaki Isten nélkül kezd bele egy akcióba, akkor Isten nélkül kell azt folytatnia. És akkor ne csodálkozzék azon, hogy az olyan törvények szerint halad. Ha meg Isten indítására és neki engedelmeskedve kezd el valamit, akkor ne csodálkozzék, hogy csodák fognak történni. Ha valaki egy nyolcadik emeleti lakás ablakán kiugrik, ne csodálkozzék, hogy összetöri magát, mert egy törvény érvényesül, és annak a következményeivel kell számolnia. Nem Isten büntetése, ha kiugrik és összetöri magát. Ez egy törvény érvényesülése. Ugyanígy az is egy törvény érvényesülése, amikor valaki egy életen át szidja Istent, gyalázza és káromolja őt, akkor Isten nélkül kell eltöltenie az örökkévalóságot. Ő Isten nélkül akarta eltölteni ezt az életet, akkor így éri a halál, és ez fog kiteljesedni a számára, ezt nevezi a Biblia kárhozatnak. Ez senkinek nem öröm. Isten sem örül ennek, de hát ha valakinek nem kell Isten ebben az életben, az örökkévalóságban sem fog Istennel közösségben élni. Úgyhogy meg kell különböztetni Isten büntetését és Isten törvényeinek az érvényesülését. Csak ezzel mi nem számolunk, éppen, mivel nem vesszük komolyan Istent, és az ő igazságos voltát.

- „*Ha megvalljuk bűneinket, hű és igaz Ő: megbocsátja bűneinket és megtisztít minden gonoszástól.*” (1Jn 1,9.) *Ha a bűnvallásból feltétlen bűnbocsánat következik, nem jelent ez hatalmas felmentést az elkövetkező vétkekre is?*

- Aki megtapasztalta Isten bűnbocsátó kegyelmét, azt ez nem a vétkezésre szabadítja fel, hanem a halálra.

- *Hogyan egyeztethető össze a kegyelem az isteni igazságossággal? A Római levélben Pál apostol azt írja: „Hiszen így szól Mózeshez az úr: Könyörülni fogok azon, akin könyörülök, és irgalmas leszek ahhoz, akihez irgalmas vagyok. Ezért tehát nem azé, aki akarja, és nem is azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené.” (Róm 9,15-16.) Felmerül a kérdés: mindenkié a bűnbocsánat, vagy csak azé, akivel szemben Isten irgalmas lesz? Totális vagy esetleges a bűnbocsánat?*

Az alapkérdés az, hogy egyáltalán miért van bűnbocsánat. Mert ha Isten csak igazságos lenne, akkor mindannyiunk életében az ő igazságos ítéletének kellene betelepednie, és az egész emberiség elkárhozna. Ez lenne az igazságos. Az evangélium lényege az, hogyan oldódik föl Isten igazságossága és Isten irgalma. Mert a Biblia azt mondja, hogy Isten igazságos, és a bűnt büntetés követi. Emiatt az embernek el kell pusztulnia. Ugyanakkor azt mondja, nem akarja a bűnös halálát, hanem azt akarja, hogy megtérjen az ő gonosz útjáról, és éljen. Most vagy az igazság érvényesül, vagy az Isten kegyelmes akarata. Isten ezt úgy oldotta föl, hogy végrehajtotta a mi halálos ítéletünket, de nem rajtunk. Itt jön a képbe Jézus, aki nem a saját bűneiért halt meg, hanem minden ember minden bűnéért Isten igazságos ítéletét szenvedte el. Ez az, amit nagyon sokan nem akarnak elfogadni, és addig nincs igazi békeségük. Ezért lehet egyáltalán irgalmas Isten úgy, hogy az ő igazsága is érvényesüljön. Mert ő nem jóságos nagypapa, aki félrenéz, mikor az unokája huncutságot csinál, hanem ő igazságos. És az ő igazságos ítéletét végrehajtotta keményen Jézuson, aki semmi bűnt nem követett el, ezért szenvedhette el mindannyiunk bűnének a büntetését. Aki ezt hiszi, a Biblia azt nevezi hívőnek. Nem azt nevezi hívőnek, aki elképzelhetőnek tartja, hogy van Isten, mert hallottuk az előbb Jakab leveléből, hogy az ördögök is hiszik. Aki hiszi, hogy Jézus az ő ítéletét szenvedte el - az a hívő ember. És ez az üdvösséget adó hit. Ezt az ajándékot Isten föl kínálja az embereknek, és adja a benne hívőknek.

- *A lelkipásztor prédikál, esket, keresztel, temet, evangelizál, ifjúságot nevel, oktat, lelkigondozói tevékenységet folytat. Nagytiszteletű úr ezenkívül könyveket ír, rádióban szerepel. A sok közül mi a lelkész legfontosabb feladata?*

- A legfontosabb feladat mindenképpen az evangélium hirdetése, vagyis a Biblia szakszerű magyarázata úgy, hogy akik hallgatják, akár kicsi gyerekek, akár felnőttek, vagy fáradt,

idősödő emberek, fölismerjék, hogy Isten írott Igéje és az ő életük eseményei között közvetlen összefüggés van. Így mondta ezt a múltkor egy konfirmandus, elnézést, hogy szó szerint idézem: Állati modern könyv ez a Biblia! Szeretném, hogy ezt megérezzék az emberek, hogy csakugyan nagyon modern könyv, és minden időben időszerű és korszerű. Különbözik az összes többi könyvtől, és nincs az életnek olyan kérdése, amire közvetlen vagy közvetett válasz, eligazítás ne lenne benne. Hiszem azt, hogy azokat, akik a Bibliát leírták, valóban Isten Lelke irányította, és éppen ezért nem az ő szellemi produktumuk, hanem Isten örök érvényű igazságai vannak benne. Úgyhogy legfontosabb feladatomban ezt tekintem, mert Jézus is ezt mondta az apostoloknak mennybemenetelekor, hogy menjetek el, hirdessétek az evangéliumot minden népnek. Annál is inkább, mert nemcsak érdekes vagy időszerű gondolatokat hall vagy olvas az, aki a Szentírást egyre jobban megismeri, hanem az valóban megváltoztatja az életünket. A ránk alapvetően jellemző önzéstől, sokféle hiúságtól, gonoszságtól megtisztít, egészen másfajta gondolkozást alakít ki az emberben, és átformálja a jellemét. Babits Mihály nagyon találóan írja le Isten munkáját a Jónás könyve negyedik részében, ahol az úr ezt mondja Jónásnak: „Bízd ezt reám, majd szétválasztom én./ A szó tiéd, a fegyver az enyém./ Te csak prédikálj, Jónás, én cselekszem.”

- Egy rövid történet nagyon alkalmas volna arra, hogy ennek az igazságát alátámasszuk. Hogyan érhető tetten az Ige munkálkodó hatása egy-két konkrét esetben?

- Eszembe jut most hirtelen egy gimnazista fiú, aki olyan igazi anyaszomorító volt, eljött egyszer egy lelki konferenciára. Nem hívő szülei azért hozták el ide, hogy csináljunk vele valamit, mert már elviselhetetlen, amit otthon művel. Állandóan veri a kisebb testvéreit, szemtelen a szülőkkel, örökké hozza haza az intőket, pedig jófejű, tehetséges, de nem bírnak vele. Már próbálták ígéretessel, fenytéssel nevelni, de eredménytelenül. A hét elején nagyon nehéz volt, mi sem boldogultunk vele. A hét közepe táján odajött hozzám, és azt mondta, van valami fantázia abban, ami itt elhangzik. Mondtam, hogy ebben egyetértünk. És milyen fantáziát lát benne? Akkor elkezdett sírni. Fiúk ritkán sírnak, hagytam, hogy kisírja magát. És akkor elkezdte sorolni ugyanazt, amit az édesapjától hallottam néhány héttel előbb. Hogy ő milyen kiállhatatlan otthon, hogy veri a testvérét, hogy ez mennyire nem szép dolog, hogy mennyire nem tanul, és abból él, amit az órán megjegyyez, pedig hát ennél többet is tehetne. Kérdeztem, mi akadályozza annak, hogy megváltozzon? Azt mondta, ő maga az akadály. Akkor már lehet segíteni. Elmondtam, hogyan változott meg az egész gondolkozásom és életem az attól kezdve, hogy az úr Jézusnak átadtam az uralmat az életem fölött, és azt mondtam: én eddig gyakorlatilag nélküled éltem, mostantól kezdve veled szeretnék, gyere és segíts. Megkérdezte, hogy ezt ő is megtehetné-e. Mondtam, hogy igen. És akkor ő, aki saját bevallása szerint addig soha nem imádkozott, egy megrendítő, őszinte, egyszerű, üde imádságot mondott el. Számomra is meglepő volt, hogy már aznap teljesen megváltozott. Amikor igazán átéli valaki, hogy mit kapott Jézus Krisztustól, a hála olyan erővel fakad föl a szívében, hogy egyszerűen nem talál medret neki, és minden módon meg akarja hálálni.

A következő vasárnap eljött az édesapja, aki soha nem járt templomba, hogy mit csináltam a fiával, mert ki van cserélve. Próbáltam elmondani, hogy nem én csináltam, hanem ezt a változást Jézus hajtja végre mindannyiunk életében. Ő megbocsátóan mosolygott, és mondta, hogy mindegy, kitette, de ők nagyon hálásak ezért. Hasonló történik a felnőttekkel is, eljönnek összetörve, az életük romhalmazán keseregve, és hazamennek úgy, hogy konkrét feladatokat látnak maguk előtt. Ha meg akarják beszélni, megbeszéljük azt is, hogy hol kellene elkezdni. Kivel kell kibékülni, milyen lopott holmikat kell vissza vinni munkahelyre, sógornak, és aki így elkezdi engedelmeskedni annak, ami isten Igéjében van, annak egészen megváltozik az élete. De nem attól, hogy engedelmeskedik, hanem azért tud már engedelmeskedni, mert megváltozott.

- A lelkipásztor legfontosabb feladata tehát az evangélium hirdetése. Mi következik ezután?

- Következik a beszélgetés azokkal, akik beszélgetni akarnak. Én ezt soha nem szoktam erőszakolni. A lelkigondozónak teljesen ki kell irtania magából a kíváncsiság minden formáját, nem szabad kíváncsiskodni, de amit az illető elmond, azt nagy megértéssel, igazi odafigyeléssel, imádkozó lélekkel kell meghallgatni, és közben kérni Istent, hogy adjon rá megoldást, útmutatást, választ. Mert a lelkigondozó ne játssza meg a mindentudót, mert nem az, Isten viszont mindent tudó, és egyedül Ő tud segíteni mindnyájunkon, csak olykor eszközöket használ. Én szeretnék eszköz lenni az ő kezében, és itt megint nagyon sok csoda történik folyamatosan. Ahogyan Isten előhossa emberekből azt, amit sokszor nem is akarnak elmondani, de annak kell világosságra jönnie, és ahogyan egy-egy bibliai igével vagy más módon valóságos megoldást ad.

- Mondana-e egy ilyen csodára példát?

- Sok a házassággal kapcsolatos probléma. Ilyenkor általában egyedül jön el az egyik fél, és általában a másiknak a hibáit kezdi sorolni. Egy különösen öntudatos férfi jött el egyszer, és elmondta, hogy a feleségének milyen hibái miatt ment tönkre a házasságuk, de ő alapjában véve még most is szereti a feleségét, nem akar elválni tőle, de valószínű, mégis csak válás lesz belőle. Óvatosan megpendítettem: bizonyos, hogy csak a felesége hibás abban, hogy így elromlott a házasság? Ő teljesen bizonyos. Mondtam, hogy magamról tudom, ha valami feszültség támad, akkor sohasem csak egyikünk a hibás. A másik legalább annyiban hibás, hogy őmiatta is lett olyanná az, aki a bajt közvetlenül okozta. És elmondtam egykét példát arról, én hogyan ismertem föl bűneimet, hibáimat, noha úgy tűnt, nem én váltottam ki közvetlenül a bajt. Még mindig tiltakozott, lehet - mondta -, hogy ez énvelem előfordult, de ővele ilyen nem. Azután szó szót követett, más egyébről is beszélt, és az a gondolatom támadt, hogy a Bibliából fölolvassak egy szakaszt, ahol Dávid rádöbben arra, hogy ő miben vétkezett, és ezt nagyon őszintén el is mondja. Kiderült, hogy ő ugyan nem ismeri a Bibliát, de az Ószövetség alakjai közül Dávid nagyon szimpatikus neki. Odaadtam neki a Bibliát, olvassa el a saját szemével. Hosszú hallgatás után azt mondja, hogy azért van valami igazság abban, amit mondott, mert most jut eszembe, hogy... És akkor sorolt egymás után eseteket, amikor nyilvánvalóan őmiatta támadt feszültség és békétlenség, és kiderült, hogy egy nagyon türelmes asszony is nehezen viselte volna el azt, ahogy ő ezekben a helyzetekben viselkedett. Vallásos szóval azt mondhatom, hogy bűnfölismerés és bűnvallás hangzott el. Megkérdeztem tőle: bizonyos-e abban, hogy ez így történt, ahogy most elmondta? Igen, válaszolta. Megkérdeztem: szokott-e imádkozni? Nem. Akkor ezt most így, ahogy nekem elmondta, elmondaná-e Istennek? Hát, ha van Isten. Mondom, van, én bizonyos vagyok benne. S akkor elkezdte az imádságát így: Isten, ha vagy, könyörülj rajtam! És kezdte sorolni a bűneit, azoktól szeretne szabadulni, és azokra kér bocsánatot. A végén a könnyei is hullottak már, én pedig kinyitottam előtte a János első levelét, ahol meg van írva, hogy ha megvalljuk bűneinket, Isten hű és igaz, és megbocsátja bűneinket, és megtisztít minket minden hamisságtól. Azt mondja, ha nem a Bibliában lenne, ezt nem hinné el. De, mondom, a Bibliában van. Akkor úgy mehetek haza, hogy mindezekre a bűneimre bocsánatot kaptam? Ebben egészen bizonyos lehet, mert ennek az árát Jézus Krisztus megfizette. Bár erről egy szót se szóltam, így folytatta: Akkor nekem is meg kell bocsátanom mindent a feleségemnek. Mondom, ebből egyenesen ez következik. De most már telik, nem? Kapott sok bocsánatot, abból egy kicsit tovább kell adni. Erre egy szót se szólt, nyújtotta a kezét, és valósággal elrohant. Aztán a felesége hívott föl néhány nap múlva, hogy csoda történt, ő még ilyet nem látott. Mondtam, hogy azért várjon még néhány hónapig, s akkor hívjon föl, hogyha akkor is ugyanígy lesz. Számon tartotta és fölhívott: emlékszem-e még rájuk? Hogyne emlékeztem volna. Változatlan a dolog, tartós a változás, és hogy ő milyen hálás. Nemcsak hívó embereket szólít meg Isten a Biblián keresztül, hanem olyat is, aki soha nem imádkozott, és aki így kezdi az imádságát: Isten, ha vagy...

- *Karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor, a reformáció emlékűnnepén a lelkipásztornak mindig ugyanazokról az eseményekről kell megemlékezni. Hogyan lehetséges, hogy ezekről nagytiszteletű úr mindig újat tud mondani?*

- Az elmúlt karácsonykor - ez már a harmincnegyedik karácsony volt ebben a gyülekezetben, és megnőtt a tisztelet a szívemben a gyülekezet iránt is, hogy ilyen hosszú időn át elhordozott - újra elcsodálkoztam azon, hogy milyen mérhetetlenül gazdag a Biblia. Egyre jobban meg vagyok győződve arról, hogy a Szentírás egészen más könyv, mint az összes többi. A külső megjelenési formáját tekintve ugyanolyan könyv, de a tartalmát tekintve egészen más. Hiszem, hogy a Biblia inspirált vagy ihletett könyv, tehát azok az emberek, akik leírták magát a szöveget, Isten Szentlelkének a vezetése, hatása alatt írtak. Ha az ott leírtaknak az akkori történésekkel kapcsolatban volt is aktuális jelentőségük, ezeknek is van egy idő fölötti, örökkévaló jelentőségük és jelentésük. Ezért lehetséges az, hogy ugyanabból a karácsonyi történetből Isten Szentlelke a mai olvasónak és igehirdetőnek mindig valami mást hangsúlyoz. És ugyanaz az üdvtörténeti tény, mint Jézus testté létele, kereszthalála, föltámadása, mennybemenetele, a Szentlélek kitöltetése - hogy most csak a legnagyobb ünnepeinkkel kapcsolatos eseményeket említek - más-más megvilágításba kerül. Az adott gyülekezet jelen helyzetére figyelve is más részlet válhat hangsúlyossá, és más lelki üzenetet tesz Isten abból világossá. Nekem nagyon nagy ígéret az, amit Jézus mondott az emmausi tanítványoknak, hogy ő meg tudja nyitni a mi szemünket, meg tudja nyitni a mi értelmünket, vagy amit a filippi történetben olvasunk, hogy Isten megnyitotta Lídiának a szívét, miközben hallgatta az Igét. Sok bezárt dolgot Isten meg tud nyitni. Előttünk be van zárva az Ige, az Ige előtt be van zárva a mi meghomályosult értelmünk. Sokszor bezárt szívvel, olykor hit nélkül ülnek fáradt emberek a templomban, de Isten előtt nincsenek meg nem nyitható ajtók. Ő minden bezárt ajtót meg tud nyitni, és csak ennek tulajdonítom, hogy újra és újra megnyit ismert bibliai történeteket az igehirdető előtt, megnyitja az igehirdető értelmét és lelki szemeit, és miközben prédikál az ott ülők egy részét nem is ismerve, különösen nagy ünnepen, ő meg tudja nyitni bármikor bárkinek a szívét, hogy a problémáira megoldást találjon, sőt örök életet és üdvösséget kapjon az Igét hallva. Ez nem emberi teljesítmény, semmiképpen nem az igehirdető érdeme, egyedül a minket nagyon szerető Isten munkája.

- *Nagytiszteletű úr prédikációi arról nevezetesen, hogy mindenki számára érthetőek. Természetesen, spontán fogalmaz ilyen világosan, vagy tudatosan törekszik a közérthetőségre?*

- Tudatosan is törekszem arra, hogy mindenki számára érthetően beszéljek Isten dolgairól. Az emberek iránti szeretet és az Isten Igéje előtti alázat arra kötelez bennünket, hogy ne tudálékoskodjunk, nem ott kell fitogtatni az embernek a teológiai műveltségét vagy műveletlenségét. Én is annak örülök, hogyha bármiről van szó, különösen, ha valami szakmai kérdéssről beszélnek hozzám, amihez nem értek, azt közérthetően mondják.

- *Az evangélium hirdetésén kívül milyen gyakorlati feladatai vannak?*

- Az igehirdetésen és a lelkigondozáson kívül sok gyakorlati dolog is adódik, mert az épületeket is karban kell tartani, és ha a presbiterek sokat segítenek is, mégis sokszor tárgyalni kell iparosokkal, valamennyire érteni kell a pénzügyekhez, könyveléshez, akkor is, ha nem én csinálom. Sok időt igényel a családlátogatás, elsősorban a magányos, idős betegeket, a gyermekes családokat igyekszünk látogatni többen is, köztük én is.

- *Széles körű elfoglaltsága mellett hogyan alakul egy napja? Reggeltől estig mi mindennel foglalkozik?*

- Viszonylag korán szoktam kelni, akkor van még csend, és akkor szeretem nyugodtan elolvasni a Bibliából a számomra következő szakaszt. Van egy nagyon ügyesen összeállított

református Bibliaolvasó kalauz, aminek a nyomán három év alatt valaki az egész Szentírást elolvashatja. Ha Isten megajándékoz, akkor néha sikerül új dolgokat megérteni egy-egy ilyen igeszakaszból, olykor ilyenkor születik meg egy későbbi igehirdetés is, de ezt nem a gyülekezet számára olvasom, hanem magamnak, és a saját keresztyén életemet igyekszem hozzá igazítani, mikor mire mutat rá Isten.

Utána elég korán beindul itt az élet, a telefonforgalom nagy, sok embernek van problémája, néha már korán reggel megkérdezik, mikor jöhetnének el egy-egy hosszabb beszélgetésre. Elvileg 9 órakor kezdődik a hivatali idő. Ha valami tatarozás folyik, akkor már természetesen 9 előtt elkezdődnek a munkák, hasznos, ha ott vagyok, és tisztázzuk a dolgokat a kivitelezőkkel.

- A gyülekezet épületeinek a bővítését és felújítását is nagytiszteletű úr szervezte, irányította. Nemcsak a gyülekezet, hanem a kert, az épületek gondnoka is a nagytiszteletű úr?

- Azon igyekszem, hogy ne menjen ez a gyakorlati munka a lelki munka rovására, mert elsősorban lelkipásztor vagyok. Ugyan akkor természetemből adódóan is komolyan veszem, hogy gazdaszemmel legyek itt, amíg Isten ezt a gyülekezetet rám bízta. Ez olykor kísértés is, aminek ellen kell állni, mert sokkal könnyebb valami kétkezi munkát végezni, mint azon gyötrődni, hogy mi legyen a megoldás valakinek a nehéz kérdésében, vagy miről szóljon a következő prédikáció.

- Térjünk vissza az egész napi beosztáshoz. Tehát reggel bibliaolvasás ...

- Igen. Utána jön a hivatali munka, amit szintén többekkel megosztva végzünk, de azért szemmel kell tartani. Sokan jönnek a lelkészi hivatalba különféle kérésekkel. Nemcsak keresztelejt, esküvőt, temetést jelentenek be, hanem ezzel kapcsolatosan sokszor lelkigondozói beszélgetés is kialakul, és nemcsak a dátumot írjuk föl, hogy mikor lesz a szolgálat. Vagy kibukik az emberekből az éppen időszerű panaszuk, keserűségük, terhük is, vagy ha valamit fölöslegesen hordoznak, segítsen őket attól megszabadítani. Irtózom attól, hogy a lelkipásztor hivatalnokká válják, mert hivatali munkát is kell végezni, de azt is csak lelki módon szabad, és én nem ügyeket szeretnék elintézni, hanem emberekkel találkozom, és ezek az emberek a legkülönbözőbb terheket hordozzák, és ha igénylik vagy elfogadják, mindig kész akarok lenni arra, hogy segítsen a terheiket hordozni, hogy megmutassam, hol lehet erőt kapni ahhoz. Úgyhogy sokszor előfordult az, hogy valaki csak adományt befizetni jött be, de beszélgetés lett belőle, és nem győztem hordani a papírzsebkendőket, mert itt az emberek a legbensőbb dolgaikról is bizalommal beszélnek, és ezzel a bizalommal soha nem szabad visszaélni. A múltkor már én kértem valakit - egyórás beszélgetés után véletlenül kiderült, hogy a férje kint ül az autóban - hívja már be őt is, ne az autóban várakozzon. Erre viszont az egész délelőtt ráment, mert akkor a férje is elmondta azt, ahogy ő látja, és a munkahelyi problémáit is. Ilyen része is van a pásztori munkának, amitől nem szabad elmenekülni, mert ez misszió is. Ha csak egy picit sikerült könnyíteni valakinek az emberi terhein, az is szép feladat, és ha sikerült megmutatni a Jézus Krisztushoz vezető utat, aki hosszabb távon is fog segíteni a teherhordozásban, akkor már nagy eredménye volt annak a beszélgetésnek.

Délután vannak a hittanórák, konfirmációi előkészítő. Ha tudok, akkor látogatok délután, időseket, betegeket napközben is lehet, dolgozó embereket csak este. Mióta az emberek később járnak haza a munkából, azóta nagyon kevés idő marad, mert a „szent” televízióban a híradót sokan meg akarják nézni, úgyhogy gyakorlatilag 6-tól, fél 7-től fél 8-ig lehet csak látogatni. Ez nekünk nagyon rossz, mert az esti bibliaóra mind 6-kor és 7-kor kezdődnek. Ebben a gyülekezetben szinte minden este van egy vagy több bibliaóra, felnőtteknek, fiataloknak, bibliaiskola, ifjú házások köre, idős házások köre. Úgyhogy nagyon nehéz megoldanom a szombatra bezsúfolt látogatások megvalósítását. Délután tehát különböző órák vannak, vagy olyan lelki beszélgetések, amikor valaki már délután is ráér.

- *Hány csoport működik összesen?*

- Egy héten 33 rendszeres alkalom van. Ebben több gyülekezeti munkás segít, akik a napi munkájuk és a családjukban végzett szolgálataik mellett itt valamit rendszeresen végeznek.

- *Ez azt jelenti, hogy a lelkipásztornak kötetlen munkaideje van, reggeltől estig dolgozik, beleértve a hétvégét is, mert a vasárnapi és ünnepi prédikációk az ünnepnapokat is elfoglalják. Mikor tud pihenni?*

- Elvileg heti egy pihenőnapot kellene tartanunk. Azt szokták mondani, hogy a hétfő a papok vasárnapja. Ezt egy ideig, főleg, míg a gyerekek kicsik voltak, igyekeztem is megtartani, de sokáig ostoba módon nem gondoltam, hogy ez fontos volna. Úgyhogy gyakorlatilag pihenés nélkül zajlott az élet, és még örültem is, hogy ilyen sok hasznos dolgot csinálhatunk. Ma már tudom, hogy nem véletlenül helyezte el Isten a hat munkanap végén a hetediket, és nem véletlenül parancsolta, hogy semmi dolgot ne tégy azon. Most a gyülekezeti rendből kifolyólag a szerdai nap az, ami az én pihenőnapom lenne, a presbitérium időnként számon is kéri, hogy mit csináltam szerdán, és törekszem arra, hogy azt tanulással, olvasással töltssem, de elég gyakran van azért olyan tennivaló, amit csak szerdán lehet elvégezni.

- *A pasaréti gyülekezetben rendkívüli népszerűségnek örvend az évenként meghirdetett egyhetes evangelizáció, amelyre nagyon sokan eljönnek, és még az udvaron felállított padok is megtelnek. Mi a célja ennek az egy hétig tartó, mindennapos, intenzív evangelizációnak?*

- Elsősorban olyan érdeklődőket hívunk, akik még nem tagjai egy gyülekezetnek sem, de vagy érdeklő őket, hogy kicsoda Isten, és miről szól a Biblia, vagy pedig valamilyen nyomorúságuk fordítja őket Istenhez, és keresik Őt. Nemritkán olyanok jönnek, akik tele vannak kételkedéssel, esetleg ellenállással, de azért kíváncsiságból meghallgatják. Ez az egyhetes sorozat általában egy összefüggő tanítás is, olyan, mint egy intenzív kurzus, de az elsődleges célja az, ezért is hívják evangelizációnak, hogy az evangéliumot, vagyis az Isten irántunk való szeretetéről szóló bibliai örömhírt úgy próbálja kifejteni, hogy az mindenki számára közérthető legyen, azoknak is, akik nem járnak egyébként templomba, és meggyőző legyen azok számára, akik még nem döntöttek az Istenbe vetett hit mellett. Természetesen sok valóságos életkérdés is napirendre kerül, és azok a válaszok, amelyeket a Biblia olyan problémákra ad, amelyekkel sokan küszködünk.

- *A református rádióműsorban rendszeresen hallható Cseri Kálmán igehirdetése. Mióta szerepel a rádióban, és milyen gyakorisággal hívják?*

- Érdekes, hogy erre néha, még a kommunizmus idején is volt lehetőség, mert egy évben néhányszor, egy-egy vasárnap akkor is sor került református istentiszteletre, és már segédlelkész koromban egy-két alkalommal megkértek erre. Amióta heti rendszerességgel van vallásos félóra, és minden héten szerdán református félóra van, valakinek eszébe jutott, hogy minden hónap utolsó szerdáján ne elsősorban információk és riportok hangozzanak el, hanem igehirdetés legyen, mégpedig lehetőleg a nem hívő embereket szeretettel megszólító evangelizáció. Akkor erre fölkerétek, úgyhogy éveken keresztül minden hónap utolsó szerdáján szolgálhattam a rádióban. Az utóbbi években, mióta egy újabb szerkesztő van, ritkábban kerül erre sor, évente néhány alkalommal.

- *A televízióban volt hasonló lehetőség?*

- Ott is volt többször lehetőség. Nem tudom, milyen rendszer szerint osztják be a különböző felekezeteket és azoknak a lelkészeit, de többször volt már rá alkalom, utoljára az elmúlt esztendő pünkösdjén volt itt a televízió.

- Számos könyvet írt. Ezek a könyvek mindig pillanatok alatt elfogynak. Ha jól tudom, legalább 20 könyve van forgalomban. Hogyan tudott erre is időt szakítani?

- Az az igazság, soha nem jutott eszembe, hogy könyvet írjak. Egyszer egy egész éven keresztül vasárnaponként a Tízparancsolatról volt szó. Úgy terveztem, hogy tíz parancsolat, tíz vasárnap. De olyan sok kérdés és vitaanyag hangzott el egy-egy igehirdetés után, hogy mindegyik parancsolatról több alkalommal is kellett beszélni, különösen *a ne légy házasságtörő*, és *a ne ölj* ingerelt sokakat ellentmondásra, vitára, illetve indított sokakat részletkérdések feltételére. Úgy voltam vele, hogy ha már elkezdjük ezt a nagyon fontos bibliai részt tanulmányozni, akkor ne fussunk végig rajta felszínesen, hanem ami kérdés ezzel kapcsolatban fölvetődik, arra próbáljuk megtalálni a Bibliából a választ. Így alakult ki több, mint harminc igehirdetés erről az ígeszakaszról, amiről kiderült, hogy nagyon is mai és időszerű mondanivalója van, és nemcsak Mózes korában volt ez hasznos. Évekkel ennek az elhangzása után az egyik evangéliumi kiadó megkérdezte, hogy nem lehetne-e ebből könyv. Beleegyeztem, és kiderült, hogy valóban rövid idő alatt elfogyott. Így következett azután egyik a másik után. Az időt pedig ki kellett szorítani, mert kiderült, hogy így sok templomba nem járó emberhez is eljut az evangélium.

- Milyen témákról szólnak a könyvek?

- Az első a Tízparancsolat részletes magyarázata volt. Nagyon érdekes volt számomra, hogy húsz évvel ennek a sorozatnak az elhangzása után ismét nagyon sok kérdés érkezett a Tízparancsolattal kapcsolatban, és kénytelen voltam megállapítani, hogy azóta sokan kerültek a gyülekezetbe olyanok, akik azt nem hallották, és egyáltalán nem hallottak a Tízparancsolatról mai, XX. századi magyarázatot, és így húsz évvel később egy újabb sorozatot kellett az újabban fölmerült kérdések figyelembevételével arról tartani, azt is kiadták. Az Apostoli hitvallást, a Hiszekegyet egyházi kérésre írtam. Ugyancsak egyházi kérés volt az, hogy a konfirmáció utáni korosztálynak, a részben szekularizálódott, részben az egyházban meg-megforduló fiataloknak egy népszerű dogmatikát írjak, de az semmiképpen ne legyen dogmatikus írás. Ez is elkészült, ennek az a címe: Református hitünk.

- A házasságról is írt: *Szeressétek egymást! címmel.*

- Úgy van, ezen dolgoztam most. A házasság válságairól kellett egy sorozatot írni.

- *Gedeon története, Jónás, Fürödj meg és megtisztulsz, és még sorolhatnánk.*

- Igen, azok evangelizációs sorozatok voltak. Aztán a szenvedéssel kapcsolatban merültek föl kérdések.

- Tervez-e újabb könyveket?

- Valaki összegyűjtötte azokat az igehirdetéseimet, amelyek az élet és a halál kérdéséről szólnak, mert különösen a halállal kapcsolatban sok új probléma fölmerült. Ezt hamarosan szeretnék kiadni. Régi vágyam, hogy úgy, ahogy sikerült egy közérthető dogmatikát - amit úgy olvashat mindenki, hogy nem jut eszébe az, hogy most dogmatikát olvas -, szeretnék egy nagyon közérthető, világos etikát is írni. Nem vagyok én sem dogmatikus, sem etikus, ezek igehirdetések, viszont mint lelkigondozó, sok olyan kérdéssel találkozom, amelyekre a beszélgetések során a Bibliából törekszem a választ megtalálni és megadni, de hasznos lehetne ezeket egyszer összegyűjteni. Egyre etikátlanabbá válik a közélet.

- *Nagytiszteletű úrról közismert, hogy rendszerető ember. Szigorú-e a gyermekeihez és a munkatársaihoz?*

- Elsősorban önmagamhoz igyekszem szigorú lenni. A gyerekekhez nem szigorú, hanem következetes igyekeztem lenni. Semmiképpen nem játszottam a zsarnok atyát, aki minden kicsiséget szóvá tesz és megtorol. Fegyelmet igyekeztem tartani, mert Isten országában is rend van. Talán inkább a feleségem volt szigorúbb, de ő sem volt hozzájuk kemény. Igyekeztünk következetesek maradni, ha valamiben megegyeztünk, ahhoz ragaszkodtunk. És ezt ők is megtanulták előbb-utóbb. A munkatársakhoz szigorúbb voltam, de ott is meg kellett tanulnom, hogy sokkal jobb szeretettel megbeszélni a dolgokat, és még a számonkérést is szeretettel csinálni. Ez sokkal fárasztóbb, mint hogyha egy vezető szigorú, de inkább ezt a lelki módot választottam, mert ez következett az alkatomból is, és úgy látom, hogy ez hosszú távon célravezetőbb.

- *Van-e munkatársai között olyan, akit igazából tanítványának tekint? Sok tanítványa van?*

- Nincs tanítványom, viszont remélem, hogy Jézus tanítványává sikerült többeket tenni. Számomra van egy nagyon kedves mondat a János evangéliuma elején, amikor András először találkozott Jézussal, és meggyőződött, hogy Ő a Messiás, és a Jézussal való beszélgetés során rendíthetetlen igaz hit született a szívében. Akkor hazament, és az első dolga volt, hogy ezt Péternek is elmondja. Ott van ez a szép mondat: „És Jézushoz vezette őt.” Ezt életprogramnak tekintem: Jézus tanítványává tenni mindenkit, aki csak engedi, és akit lehet Őhöz vezetni, mert ott fog ő kibontakozni, ott lesz önmagává, én meg utána leléphetek, utána már nincs rám szükség, nekem csak ezt a kalauz-feladatot kellett elvégeznem.

- *Felesége hogyan vesz részt a gyülekezeti munkában?*

- Ő korábban is, de mióta nyugdíjas, azóta elsősorban az asszonyok közti lelkigondozást végzi. Van heti két asszony-bibliaóránk, annak minden gondját-baját ő hordja. Igyekszik az asszonyoknak bibliaórán kívüli programokat is szervezni, éppen most készülnek vagy hatvanan egy pécsi városnézésre. Van köztük egy idegenvezető, az fogja ott szakszerűen bemutatni nekik ezt a szép várost. De vannak aztán csendes napjaik is. Amíg a kislányunk nem vette át az énekkar vezetését, addig az énekkart is ő vezette egy ideig, mivel zenetanár a végzettsége. Korábban nagyon sokat segített az ifjúság közti munkában, és a lányok lelki gondozásának jó részét ma is ő végzi fiatal munkatársakkal megosztva. Sok ifjúsági órára járó lány jár hozzá személyes beszélgetésekre, és mivel úgy tűnik, hogy ezek a beszélgetések hasznosak, a lányok sokszor egymásnak adják a kilincset. Tevékenyen részt vesz az úgynevezett diakóniai munkában, tehát amikor rászoruló egyház-, vagy nem egyháztagnak valami segítséget nyújthatunk: használt ruha, látogatás, beteggondozás, idősekre, kisgyerekekre való felügyelet, anyagi segítség, kórházba került valaki, nincsen senkije, még a hálóinget se tudta bevinni magával. Előfordult, hogy valaki azt mondta, nincs rendes hálóinge, vegyünk neki egyet. Ezeket ő szervezi, nagy részét el is végzi, tehát elment a boltba, vett hálóinget, bement a nénihez, és utána megkért valakit, hogy rendszeresen látogassa az illetőt. Tehát ezt a szervezési munkát is ő végzi. Nagyon hálás vagyok Istennek érte, és azért, hogy minden külön kérés nélkül ilyen munkatárssá vált, és közben rendben tartja a lakást, a családot, még szükség esetén bátorít engem is, és az mindig nagy ajándék, hogy esténként tudunk együtt imádkozni, és együtt visszük oda Isten elé azoknak a problémáit, akik ránk bízták azokat. Teljesen egyetérték Illyés Gyulával, aki házasságuk 25. évében ezt írta feleségéhez: Kivel szeretet, szerelem, barátság, harc s ezme összefűzött valaha: úgy nézem én, mint házastárs a társát. A szenvedély elmúlhat, de soha nem az a jó perc, kettőnk birtoka: közös kedvünk nem-testi gyermeke!

Nagytiszteletű úr gyakran hirdeti igét más gyülekezetekben is. Ezek a vendégszolgálatok meghíváson alapulnak?

- Igen. Gyakran felkérnek egyhetes vagy néhány napos igehirdetésre, és akkor igyekszem magam szabaddá tenni. Mindig sokat jelent egy gyülekezetnek, ha nemcsak egy istentiszteleten vesz részt, hanem egy intenzívebb időszak is van. Vidéki gyülekezetekben főleg ősztől tavaszig van erre lehetőség, akkor minden este, előfordul, hogy minden reggel és este van igealkalom, utána van beszélgetés is, el lehet mondani kérdéseket, ellenvetéseket, és nagyon sok személyes, lelki beszélgetés is adódik ilyenkor. Mindnyájan örülünk annak, ha valaki - az étkezésből véve a példát - egy kicsit más ízű ételt, számunkra ismeretlen, vagy ritkán föltálatott ételt is ad.

- Hívták-e a Teológiára oktatni? Felmerült-e a kérdés, hogy mint teológiai tanár is működjön?

- Ahhoz, hogy valaki teológiai tanár legyen, bizonyos tudományos minősítés is szükséges, viszont arra kértek egy időben, hogy vegyek részt a gyakorlati teológiai tanszék munkájában. A homiletika az igehirdetés tudománya, és ennek van egy gyakorlati része, amikor a hallgatóknak megadott textusról igehirdetést kell készíteniük, és utána azt közösen megbírálják. Ez nagyon hasznos és szükséges dolog, és néhány évig ezt a gyakorlati feladatot rám bízta.

- Nagytiszteletű úr a nyolcvanas években kapott egy felkérést, hogy vállalja az esperesi funkciót. Volt-e ennek valami előzménye, volt-e erre vonatkozó tapasztalata? Végül is miért nem vállalta?

- Több különböző tisztséggel is megtiszteltek vagy megsújtottak már korábban. Úgy voltam vele, hogy az egyházért, a gyülekezetekért minden áldozatra kész vagyok, ezért örömmel vállaltam az ezzel járó munkát is. Nálunk ezzel semmiféle honorárium vagy efféle nem jár, többnyire csak több szolgálatot kell végeznie az embernek, de különösen azt, ahol lehetőség volt arra, hogy lelkésztársakat erősítsek, bátorítsak, vagy egyáltalán csak találkozzunk és beszéljünk a közös szolgálatról, mindig örömmel vállaltam. Amikor az esperesünk súlyos beteg lett, egy évig őt a tisztsége miatt is helyettesítenem kellett. Akkor látnom kellett azt, hogy erre a szolgálatra vagy feladatra nem lennék alkalmas, hogyha ezt teljes megbízás alapján kellene végezni, mert akkor súlyosan sérülne a gyülekezeti szolgálatom, és sok más elkezdett feladatnak a végzése.

- Mi a feladata egy esperesnek?

- Az, hogy az egyházmegyében lévő 25-30, sok helyen 40 gyülekezetet felügyelje, azokat rendszeresen látogassa, legalább egy évben egyszer, a lekipásztörök munkáját ellenőrizze, a presbitériumokban előkerülő ügyes-bajos dolgokban segítse helyes döntésre a presbitereket.

- Fegyelmi kérdésekben is?

Ha szükség van rá, a fegyelmi kérdésekben is el kell járnia, természetesen a megfelelő bizottságokkal, ez esetben a jogi bizottsággal együtt. Ez tehát elég sok időt vesz igénybe, és nagyon sok gondot is jelent. Az az idős esperes, aki mellett én segédlelkész voltam, és akit említettem, erre nagyon alkalmas volt, és ő rászánta magát, hogy a megyében lévő több mint negyven gyülekezetet felügyeli, akkor még autó nélkül. És bizony már elég idősen, a nyugdíjhoz közeledve is. Ezért tiszteltem én őt nagyon. Én viszont kénytelen voltam rájönni az alatt az egy év alatt, amíg helyettesként a munkát végezni kellett, hogy egyrészt nem vagyok rá alkalmas, másrészt azt a szolgálatot, amiről viszont meg vagyok győződve a mai napig, hogy Isten bízta rám, nem tudnám elvégezni rendesen. Az akkor még eszembe sem jutott, hogy egészségileg győzöm-e, mert azt hittem, hogy mindent bírok, hogyha dolgozni kell. Ma már tudom, hogy ez nem így van.

- *A gyülekezetben nagy súlyt fektetnek az ifjúság nevelésére. Ez a bibliaórák, hittanórák mellett a konfirmációra való felkészítést is magában foglalja. Hány csoporttal foglalkoznak?*

- Az egyházi hagyomány szerint 14-15 éves korban konfirmálnak a gyerekek, ami azt jelenti, hogy kétéves előkészítő tanfolyam után egyfajta összefoglalást adnak az ismereteikről, és akinek már van hite, a hitéről. Attól kezdve számítanak ők a gyülekezet úrvacsorázó tagjainak. Ez a két év nagyon fontos az ő életükben és a mi munkánkban is, és arra törekszünk, hogy utána szünet és megszakítás nélkül itt maradjanak egy ifjúsági bibliakörben. Mindnyájan nem maradnak itt, de nagy részük azért utána is rendszeresen jár.

- *Személyesen is foglalkozik a fiatalokkal?*

- A konfirmandusok felkészítését mindig én végeztem eddig, és szeretném tovább is, az ifjúsági csoportokban pedig folyamatosan ott vagyok, hol az egyikben, hol a másikban. A kapcsolatot valóban folyamatosan igyekszem tartani velük, úgyhogy nagyon sok személyes beszélgetés is következik ebből. Igen elhanyagolt a mai ifjúság, nagyon kevés család van, ahol tudatosan szánnak időt arra, hogy egymással beszélgessenek, ahol bizalmas légkör van, ahova sietnének haza a gyerekek, ahol érdemes megkérdezni a szülőket, mert érdemi választ fognak adni higgadtan, indulat nélkül a gyerekek kérdéseire. Gyakran pótapa szerepet is vállalni kell, amit én soha nem szoktam a szülők nélkül, hanem mindig velük megbeszélve, nagyon sokszor azonban nem partner a szülő a gyerek nevelésében. És itt nem a vallásos nevelésére gondolok, hanem egyáltalán a gyermekének az eligazításában, tanácsolásában, vagy nagyon sokszor vigasztalásában sem.

- *Tehát nagyon intenzív a fiatalokkal való kapcsolata, így alaposan meg is ismeri őket. Ennek alapján mi a véleménye, milyen a mai ifjúság? Hogyan lehetne a fiatalokat jellemezni?*

- Általánosságban nem szabad erre választ adni, mert többszínű a mai ifjúság is, mint a mindenkori, inkább bizonyos trendeket lehet észrevenni. Többségük nagyon a pénz ígézetébe került, ha bibliai szót használnék, egész fiatalon már a mammon lesz az istenük, és igen tévesen azt gondolják, hogy pénzzel minden elérhető. Sajnos sokan ezt látják a szüleiktől is, hogy az a legfontosabb, hogy minél több anyagot elő tudjanak teremteni. Ehhez aztán sokszor hozzátársul az is, hogy minél kevesebb munkával. Egy kisebb rétegnél az is, hogy teljesen mindegy, milyen módon és milyen eszközökkel. Ez a réteg az, amelyiknek a számára az egész Tízparancsolat már idejét múlta, és amikor én magyarázom, hogy ne ölj, ne lopj, ne légy házasságtörő, tiszteld a szüleidet, akkor megbocsátóan mosolyognak, és az arcukon az látszik, hogy ezt egyáltalán nem tekintik követendő tanácsnak vagy parancsnak. Így aztán erről szoktunk beszélni nagyon konkrétan és belemenősen is, de ezt a réteget nem hatja meg semmi. Egyáltalán nincs érzelmi életük sem már ezeknek a fiataloknak. Ők maguk mondják meg néha, hogy nem tudnak sírni semmin, nem tudnak meghatódni, egy fajta lelki elsivatagosodás tapasztalható sokaknál.

- *Ebben a lelki elsivatagosodásban és értékrendi válságban milyen mértékben játszik szerepet a nevelés? A liberális nevelésről, amely szerint a gyermeknek mindent szabad, és a személyiség kifejlődését nem szabad gátolni, mi a véleménye?*

- A történet úgy szól, hogy a villamoson utazik egy anyuka a néhány éves kisfiával, és a kisfiú módszeresen rugdossa a vele szemben ülő idős bácsi térdét. A bácsi odébb húzódik, a kisfiú utána megy, és a férfi egy idő után kedvesen szól az anyukának, hogy figyelmeztesse a kisfiút, mert neki már fáj a térd. Erre anyuka azt mondja: nem akarok benne gátlásokat kiépíteni, hadd csinálja mindig azt, ami neki jólesik. Mellettük áll egy hosszúra nőtt fiatalember, és rágógumit rág. Ő ezt mind hallotta és látta, egy idő után kiveszi a rágógumit a szájából, és odaragasztja az anyuka homlokára. Az mélységesen fölháborodik, mire ő csak annyit mond: engem is így nevelt az anyám. Sajnos ez nagyon igaz, úgyhogy én nem is

használnám ezt a jelzős szerkezetet, hogy liberális nevelés, mert az már nem nevelés. Éppen a nevelés, a formálás hiányzik ebből. Én, aki egy gyümölcsösben nőttem föl, tudom, hogyan kell kialakítani egy fiatal facsetetének a koronáját, és hogy később is arra való a metszés, hogy minél termékenyebb legyen egy fa úgy, hogy közben ne erőltessük meg, és ne menjen tönkre. Metszés nélkül ezt lehetetlen elérni. A nevelés ugyanaz, ami a metszés a gyümölcsösben, hogy időnként bizony vissza kell vágni azokat az ösztönöket, amik velünk születtek, és ettől nem lesz gátlásos az ember, csak minimum elviselhető lesz, vagy hasznos és értékes jellemmé formálódik. Nyilván nem szabad itt erőszakos eszközöket használni, és megvan ennek a módja, nem drákói szigorról és spártai nevelésről van szó, de az múlhatatlanul fontos egy társadalom és egy nemzet jövőjét tekintve, hogy a felnövő nemzedéket neveljük.

- Az elmúlt 30-40 év alatt az oktatás helyzete mindinkább negatív irányban változott. Tud-e ebben a tekintetben az egyház valamit segíteni?

- Mindenképpen tud segíteni, hiszen azokra, akik megkeresik az egyházat, vagy ott élnek, akár gyermekek, fiatalok, akár felnőttek, azokra az evangélium erejével igyekszik jó hatást gyakorolni, úgy formálni a gondolkodásukat, erkölcsüket, hogy az minél inkább a Bibliának megfelelő legyen. Jézus azt mondja, hogy a kenyértészta is úgy jön létre, hogy nagy halom lisztbe egy kevés kovászt kevernek, tehát ha az a kevés valóban kovász, megkeleszti az egészet, akkor már igen nagy haszna lehet. Amióta az egyház a többnyire általa fölépített iskolákat részben visszakapta, nagy lehetőség az, hogy ott az oktatás neveléssé is válhat, kiegészülhet jellemformálással, hiszen hangzik az imádság, hangzik Isten ígéje, és azok a nevelők, akik már maguk is hívő emberek, továbbadhatják ezeket az értékeket.

- Ilyen értelemben a rádió és a televízió hatása meglehetősen negatív. Képes ezzel szemben az egyházi nevelés valamilyen ellensúlyt biztosítani?

- Ez nagyon nehéz. Ezt egyébként maguk a fiatalok mondják el, hogy a média milyen sokat árt e tekintetben. Épp a múltkor mondta valaki, hogy nincs olyan film, amelyikben, ha egy baráti látogatásra kerül sor, vagy hazaérkezik munkából a meseautóján a film bármelyik szereplője, ne a bársecskrényhez menne először, és bedob egy felest, ahogy ők mondják, vagy ha kulturáltabb az az otthon és a viselkedés, akkor más módon iszik. És ha valaki jön, azt azonnal itallal kínálják. De így van ez a legkülönbözőbb munkahelyeken. Ha sikerült valami, azért isznak, ha nem sikerült, azért. Ez nagyon sokak életében vezetett alkoholizmushoz. Ezt látják úton-útfélen. Itt inkább csak a megelőzés marad, és a bajba jutottakon való segítés, szakszerű és lelki segítés.

- Van-e elegendő lelkipásztor? A gyülekezetben nincsenek létszámgondjaik?

- Most már országosan is van elegendő lelkipásztor, noha Isten kegyelméből újabb gyülekezetek is alakulnak. Budapesten is most folyik több gyülekezet önállósítása, és több templom építése is.

- Miből élnek a gyülekezetek és a lelkészek?

- A református gyülekezetek teljesen önfenntartók, semmilyen anyagi támogatást senkitől nem kapnak. Bevételük a hívek perselyadománya és az ún. egyházfenntartói járulék, ami önkéntes, minden egyháztagnak annyit fizet a gyülekezet kiadásaira, amennyit akar. Tévedések elkerülése végett mondom, hogy a gyülekezetek állami támogatást nem kapnak, ami pénzzel az állam az országos egyházat támogatja, azt az intézmények kapják, melyek többsége állami feladatot vállal át (iskolák, öregotthonok, értelmi fogyatékosok otthonai stb.). Ezenkívül nagyobb építkezésekhez, főleg műemlékek tatarozásához szokott még néha valamennyivel hozzájárulni az állam.

A lelkipásztorok havi fizetését a presbitériumok határozzák meg, a gyülekezet anyagi erejéhez mérten. Mivel kisebb gyülekezetekben nem minden hónapban tudja felvenni a lelkész a fizetését, az erősebb egyházközségek segítik a gyengébbeket.

- Amilyen örvendetes az, hogy új gyülekezetek alakulnak, sajnós az is tapasztalható, hogy a szekták is szaporodnak. Mi a nagytiszteletű úr véleménye a szektákról?

- Egyre több tévtanítás hangzik, ami a Biblia tanításával nem egyezik, és ezek nagyon sok kárt okoznak azoknak az életében, akikben föltámad valami keresés, Isten utáni vágy, és nem jó irányba viszik őket. Vagy azzal biztatják, hogy saját maguk is meg tudják oldani a problémáikat, vagy különböző hamis technikákat, tréningeket ajánlanak nekik, vagy pedig valami misztikus tévelygésbe viszik őket. Van néhány olyan szekta is, amely azzal kezdi a munkát, hogy az áldozatai nem érintkezhetnek többé a családjukkal, és egyfajta agymosáson viszik keresztül őket. És ezt ma már mindenféle ellenőrzés nélkül csinálhatják, hiszen ilyen értelemben is nagy szabadosság van.

- A scientológiai egyház nagyon nagy összegeket követel a tagjaitól. A közelmúltban hallottam, hogy „méregtelenítés” címén egy-egy fiatalembertől 140-150 ezer forintot kérnek el. Hogyan lehetséges ez?

- Ez nem az egyház feladata lenne, hanem arra illetékes hatóságok feladata, hogy figyelemmel kísérjék az ilyet, és ne engedjék a visszaéléseket.

- A történelmi egyházak nem tudnak tiltakozni?

- Éppen ezzel a mozgalommal - mert nem nevezném ezt egyháznak - kapcsolatban jelent meg több tiltakozás is, de eredménytelenül.

- A Hit Gyülekezete, amely elég nagy tömegeket csoportosít maga köré, egyház vagy szekta? Meglehetősen ártalmasnak látszik, és politikai befolyást is gyakorol a fiatalokra. Ezzel kapcsolatban az ember hiányolja a keresztény egyházak határozottabb fellépését. Hiányzik a tévelygők bírálata, vagy ez csak nem jut el a nagyközönséghez?

- Nem tudom, hogy egymás ellen kell-e föllépünk, vagy pedig az a jó, hogyha ki-ki minőségi munkát végez, mert azt nem az egyházak szabályozzák, hogy ma már mit tekintenek egyháznak vagy vallási közösségnek, és kinek mit szabad. Az meg eleve rossz, hogyha a missziót akármilyen módon összekapcsolják a politikával.

- A mai magyar társadalom beteg, ennek a kóros állapotnak egyik tünete a családok felbomlása. A házasságok gyakran válással végződnek, sok a magányos ember és a csonka család. A demográfiai adatok szerint közel kétmillió, vagy kétmilliónál is több ember él egyedül vagy csonka családban, ez pedig az elmagányosodás következményeit vonja maga után. Mi a kiút ebből a helyzetből? A nem vallásos ember számára van-e valamilyen kapaszkodó, vagy kizárólag a hit az, ami a magányon segíteni tud?

- Teljesen elmagányosodva senki sem érzi jól magát, még a Robinson-természetű emberek is vágnak közösségre, csak ebbe belejátszik nagyon sokszor az önzés, hogy ő csak akkor szeretne közösségben élni, amikor neki ahhoz kedve van, és belejátszik a felelősség hiánya, hogy ő a közösségnek csak az előnyeit szeretné élvezni, de áldozatot nem hajlandó hozni érte, és felelősséget nem vállal az emberi kapcsolataitért. Ezért is nem akarnak sokan házasságot kötni, magukat felelősen elkötelezni.

- Ennek a következménye a számtalan neurózis, pánikbetegség, és a sokféle egyéb pszichiátriai kórkép, melyek végül is a deviancia körébe tartoznak.

- Igen, és mindez nagyon sokba kerül a társadalomnak. A múltkor mondta keserűen egy sokgyerekes, nagyon sokat dolgozó apa, hogy miért kötelezik őt arra, hogy fizesse azoknak az alkoholistáknak a gyógykezelését és munkából való kiesését, akik részben mások hibájából, részben a saját gyöngeségükből lettek egy szenvedély rabjai. És ez jogs kérdés.

- A sokgyermekes apákat nemcsak a TB járulék, a nagycsaládosokat sújtó adórendszer is terheli. A szorító gazdasági helyzet is szerepet játszik abban, hogy évenként még mindig 50-60000 abortuszt végeznek, pedig a gyermekáldás elfogadása összefügg a „Ne ölj!” paranccsal. Az abortusszal kapcsolatos egyházi álláspont világos, de eljut-e ez a vélemény a nem hívőkhöz? Az egyház milyen mértékben képes a közéletben megnyilatkozni ilyen kérdésekkel kapcsolatban?

- Ez függ attól, hogy melyik kormányt érdekli az egyház véleménye, és az éppen hatalmon lévők fölfogják-e azt, hogy az egész társadalomnak hasznos lehet, hogyha olyan pozitív értékeket és életformát, sőt gondolkozást tud belevinni a társadalomba valaki, mint az egyház. Kicsiben egy-egy gyülekezeten belül mi mindenképpen nagyon hangsúlyozzuk az élet értékét. Aztán minden módon igyekszünk a gyerekektől kezdve betáplálni a tudatba azt, hogy az anyaméh gyümölcse jutalom, hogy valóban ajándék a gyermek. A szülőkkel sokszor beszélünk arról, hogy mennyire torz szemlélet az, hogy legyen egy gyerekünk, akivel eljátszhatunk, meg akiben kiélhetjük bizonyos vágyainkat, és akinek az életében majd sikerül megvalósítani azt, amit a szülőnek a saját életében nem sikerült. Föl se fogja, hogy ezzel már torzította a gyerek életét, és rossz irányba akarja őt terelni, ahelyett, hogy az érdekelné, milyen valóban a gyermek, és ő hogyan lesz boldog; de nem azt akarja, hanem ő akar boldog lenni még a gyerekében is. Olyan sok szempontból eltorzult a szemlélet itt, hogy egyre nehezebb a bibliai normákat fölragyogtatni, érvényesíteni meg már csak azoknak az életében lehet, akik valóban hívő emberek. Egyébként jellemző, hogy amikor egy nem hívő ember megtér, és igazán odaszánja az életét Istennek, ha házasságban él és még olyan életkorban van a házaspár, utána még több gyermekük születik. Egyszerűen belép egy új értékrend az életükbe. Rájönnek arra, hogy kincs a gyermek, és érdemes áldozatot hozni a felnövekvő nemzedékért, és születnek a gyerekek. Ez is azt mutatja, hogy a valóban Istenre figyelő és neki engedelmes ember társadalmilag is hasznosabb, mint az önző és felelősséget, áldozatot nem vállaló.

- Az élet tiszteletével kapcsolatban az abortusz után rögtön felmerül az eutanázia kérdése is. Mi erről a véleménye nagytiszteletű úrnak?

- A Szentírás hangsúlyozza, hogy életet teremteni csak Isten tud, ezért a földi lét végét megszabni is csak Istennek van joga. Én tudom azt, mert sokszor ülök súlyos betegek ágya szélén, és sokszor ott vagyok haldoklók közelében is, tudom azt, hogy ez sok nehéz és kényes kérdést fölvet, és itt nem szabad kegyetlennek és kategorikusnak lenni. Viszont ha a Biblia ezt határozottan tanítja, én szeretném ehhez tartani magamat, hogy az életünk kezdetét és földi életünk végét Isten szabja meg.

- A Prédikátor könyvében van egy mondat, hogy „minden hiábavaló”, a Zsoltárok között pedig azt olvashatjuk: „olyanok vagyunk, mint a növekvő fű, reggel virágozik és növekszik, estére megfonnyad és elszárad”. Okoz-e a hívő emberben az elmúlás, az öregedés válságot? Tapasztalt-e ezzel kapcsolatos lelki krízist?

- A hívő emberek számára inkább az öregedéssel járó kellemetlenségek, vagy az esetleg bekövetkező tehetetlenség okoz lelki nehézséget. Megszokták, hogy tevékenyek, készek másoknak szolgálni, amikor ez betegség miatt lehetetlenné válik, az bizony őket is megviseli lelkileg, és átfut rajtuk a gondolat, hogy ők már fölöslegesek. Viszont éppen a hívő embereknél tapasztalom azt, hogy ebből a krízisből eljutnak oda, hogy amíg Isten itt tart minket ebben a testben, addig még mindig van valami feladatunk, és addig még mindig el

akar végezni bennünk valamit, mert mi sem vagyunk készek, és egy hívő ember sohasem képzeletileg sem tökéletesnek és befejezettnek. Ez átsegíti őket a kríziseken is, és új reménységgel tölti el őket. Egy teljesen lebénult idős asszony például mindig elkérte tőlem a betegek névsorát, és az abban az évben konfirmációra készülő gyerekek névsorát. És naponta, név szerint imádkozott ezekért az emberekért. Ez nagyon fontos feladat. Az imádság munka is, nemcsak a kegyesség gyakorlása, és ezek a hívő öregek vállalják ezt a munkát. A hívő öregek általában nem félnek a haláltól, mert keresztüllátanak a halálon. Valaki egyszer így mondta, hogy a halál válla fölött látja az élő Jézus Krisztust, és ő tudja, hogy a halál is Jézushoz viszi közelebb. De a halált megelőző szenvedésektől, elhagyatottságtól, kellemetlenségektől félnek.

- Születünk, élünk és meghalunk. Mi végre vagyunk a világon, mi az emberi élet értelme? Pál apostol azt írja, hogy „közülünk senki nem él önmagának, mert akár élünk, akár halunk, az úréi vagyunk”. Az elmúlás, a halál talán félelemmel teli drámai eseménynek is mondható, még akkor is, hogyha a hívő ember tudja, nem azzal ér véget. Életünknek és halálunknak mégis mi a célja és értelme?

- Amit a Biblia mond az emberi élet céljáról és értelméről, én ezt fogadtam el. Ez megjelöl egy ideig való értelmet, tartalmat, célt és egy örökkévalót. Azt mondja, hogy az ideig való értelme az életünknek az, hogy ami végett Isten kit-kit teremtett, azt a célt fölismerje és elérje. Éppen az előbb említett Zsoltárok könyvében van több olyan mondat is, ami arra utal, hogy Isten minket külön-külön tervvel alkotott meg. A zsoltáros még azt is állítja, hogy az alkatunk is Isten akaratától függ. Bizonyos feladatokkal teremtett minket Isten, a hívő ember ezt fölismeri, és örömmel kész teljesíteni. Ez az ideig való értelme. És a távlatos és örökkévaló célja a mi földi létünknek az, hogy Isten dicsőségére éljünk. Ha valaki az Istentől kijelölt feladatait oldja meg és célja felé halad, akkor az Isten dicsőségét szolgálja.

- Tehát eszközök vagyunk Isten kezében. Jónás is hiába rugódozott, be kellett töltenie Isten által rászabott feladatát. Ez az élet ideig való értelme, melyre elrendeltettünk?

- De az igazi az, ha valaki ezt önként, meggyőződéssel teszi, nem úgy, mint Jónás.

- A hívő embernek a legnagyobb reménye a feltámadás. Pál apostol azt írja a Korintusba írott első levelében, hogy a romlandó test a halál után mennyei, lelki testté változik. Az igazi, testi feltámadás

Krisztus második eljövetele után következik be? Hogyan kell ezt érteni?

- A feltámadásnak az Újszövetségben három jelentése van. Az egyik jelenti Jézus Krisztus történelmi időben bekövetkezett testi feltámadását, hogy a keresztre feszítése után a harmadik napon testben megjelent sokaknak, és utána még napokig több százan látták és beszéltek vele. A második az, amit említett a kérdésben, hogy hisszük: Jézus második eljövetelekor feltámadnak a halottak. Akik öbenne hittek, azoknak akkor megadja az úgynevezett dicsőséges testet. Hogy az milyen lesz, azt pontosan nem tudjuk, lényeg az, hogy mi nemcsak a lélek halhatatlanságát hisszük, hanem hisszük azt, hogy megmarad a feltámadás után is az ember személyazonossága, ráismerünk egymásra, és egy új létformában, ebben a bizonyos dicsőséges testben élünk örökké Krisztussal. És egy harmadik jelentése a feltámadásnak az, amikor egy hitetlen ember fölismeri, hogy Jézus élő úr, és vele kapcsolatba kerül, ez a lelki feltámadás, amikor a lelki halál, érzéketlenség állapotából átkerül az élet állapotába, és közösségre jut Krisztussal.

- A mai korban azt látjuk, hogy az ember Isten helyére állította önmagát, és uralkodni akar. Milyen következményei vannak annak, hogy az ember Isten helyét bitorolja?

- Ha az ember istenkedni kezd, emberségében sérül. Sok tekintetben elállatiasodik, sőt ami rosszabb: démonizálódik. Ennek a tanúi vagyunk ma.

- Mi a véleménye II. János Pálnak arról a szándékáról, hogy a keresztény egyházak közeledjenek egymáshoz, és bizonyos mértékig működjenek együtt? Egyetért ezzel?

- A különböző felekezetek egységtörekvéseit úgy látom, hogy sokféle akcióegységre van lehetőség, nagyon sok baj, nyomorúság van ezen a világon, és ha segíteni tudunk, akkor eltűnnek a felekezeti különbségek, és el is kell, hogy tűnjenek, és vállvetve kell, hogy harcoljunk jó ügyekért, és segítsünk a bajbajutottakon. A lelki egységet tekintve hiszem, hogy akik a Krisztusban vannak, tehát tőle új életet kaptak, azok egyek. Azok a Krisztus-testnek, az igaz egyháznak a tagjai, ott nem kell egységre törekedni, mert ez az egység adott a Krisztusban. A felekezeteket elválasztó különbségek pedig valószínű, megmaradnak mindvégig.

- Magyarország Trianonban sok részre szakadt, és a csonka országot óriási társadalmi megrázkódtatások, egy-két emberöltő alatt bekövetkező hatalmas politikai változások érték, amelynek társadalmi dezintegráció, súlyos értékválsággal járó anómia és népességfogyás lett a következménye. Isten szolgája hogyan látja ebben a helyzetben Magyarország jövőjét?

- Ha az úgynevezett demográfiai fenyőfát nézzük, akkor nagyon szomorú jövő várható. Az emberekben a jövőért való felelősséget és a reménységet kell erősíteni. Ugyanakkor arra is törekszem, hogy akikre hatással lehetek, a gyülekezet tagjai vállalják a gyermeket, sok gyermeket vállaljanak. A gyülekezetekben lévő sokgyermekes családokat minden módon igyekszünk támogatni, és ennek a felelősségét frissen tartani az emberekben.

- Az Európai Unió Alkotmánya gyakorlatilag megtagadta a kereszténységet. Bár Franciaország és Hollandia az alkotmány ellen szavazott, Európában a keresztény értékek egyre inkább háttérbe szorulnak. Egyáltalán, kereszténynek mondható-e még Európa?

- Nyilvánvaló, hogy az úgynevezett keresztény Európa eddig is egy mondvacsinált és tartalmat, alapot nélkülöző szlogen volt. Európa mint nemzetközösség soha nem volt a szó igaz értelmében keresztény, inkább csak formailag, de ez is magától értetődik, hiszen az egyházaknak mindig több volt az úgynevezett nominális tagja, akik csak név szerint, formailag tartoztak az egyházhoz mint intézményhez, és mindig kisebbségben voltak azok, akik valóban a Szentírás szerint akartak élni és éltek is. Hogy ez hogyan fog alakulni a jövőben, azt nehéz kiszámítani, de valószínű, ugyanígy, csak nyilvánvalóbb lesz; eddig leplezett volt, most pedig ki is derül, hogy ez a helyzet.

- A mai globalizációs, ateista világban hogyan látja az egész emberiség jövőjét?

- Jézus erről nagyon sok mindent mondott, amikor leírta a második eljövételét közvetlenül megelőző időszak jellemvonásait. Ott ó arról szól, hogy a gonoszság és az erőszak megnövekedik, a szeretet sokakban meghidegül. Ennek kétségbevonhatatlan jeleit tapasztaljuk, az erőszak térhódítását is, és sajnos azt is, hogy sokszor a legmeghittebb, legintimebb emberi kapcsolatokban, mint a családban és házasságban is, a szeretet hogyan hidegül meg. Azután azt mondta, hogy a tévtanítások száma és a tévtanítók agresszivitása megnő. Ennek is tanúi vagyunk itt, Európában is. Szólt arról is, hogy egyre nehezebb lesz tanítványainak őt vállalni és mellette kitartani, ezért bátorított már akkor arra, hogy mindvégig állhatatosak maradjunk, és ragaszkodjunk a fölismert igazsághoz és az Ő személyéhez, aki a mi hitünk szerint maga az Igazság. Beszélt arról, hogy a legvégső időkben hogyan szabadul el majd a gonoszság, és egyfajta antikrisztusi szellemiség fog uralkodni, akkor lesz igazán nehéz kereszténynek lenni. De mi mindezen túlláthatunk, és ott van

bennünk az a bizonyos reménység, amit Péter apostol úgy jellemez a levelében, hogy eljön majd az a világ, amelyikben igazság lakozik. Ebben a mostaniban nem lakozik.

- A hamis tanítókkal, a hamis prófétákkal szemben és a médiaterrorral szemben tehet-e valamit az egyház?

- Ha Jézus tanításaihoz ragaszkodunk, akkor nekünk soha nem valamivel és valakikkel szemben kell harcolnunk vagy állást foglalnunk, hanem a pozitívumot, az igazságot, az építőt, az előre vivőt kell hirdetni, tanítani és legfőképpen élni. A saját gyerekeimnél láttam, hogy amikor arról vita volt, mit szabad a tévében megnézni, és mit nem, én akkor se ezt mondtam nekik, hogy szabad vagy nem szabad, hanem mit érdemes. És korán rájöttem arra, hogy annál valami jobbat kell adni nekik, valami hasznosabb és élvezetesebb időtöltést, mert a tiltás önmagában nem tényleges segítség. Ez az egyház mindenkor feladata is: fölragyogtatni valami igazabbat, szebbet, jobbat, hasznosabbat, akkor is, ha először sokan nem hiszik, hogy valóban igazabb és hasznosabb. De ha látják is azoknak az életében, akik ezt vallják, akkor az már legalább elgondolkoztat sokakat, és olykor követik is a jó példát. Nem véletlenül mondta azt Jézus többször, hogy példát adtam nektek. Viszont a mi nagy előnyünk az, hogy ő nemcsak példát ad, hanem erőt is ad a jó példa követéséhez.

- A könyvről az emberek éppen a tv és a rádió miatt szoktak le. Hogyan lehetne a könyvet, a nemes kultúrát ismét közelebb hozni az emberekhez? Hogyan lehetne a Bibliát mindenkinek a kezébe adni?

- Sok ilyen próbálkozás van, és úgy tűnik, hogy mivel a reklámot jó célokra is lehet használni, nagy segítség az, ha föl hívják a figyelmet egy-egy jó könyvre. Ilyen könyveket tapasztalatom szerint olyanok is elolvasnak, akik egyébként nem szoktak rendszeresen olvasni. De ebben a versenyben csak a minőség segíthet, hogy szülessenek valóban olyan minőségi olvasmányok, amelyek minden szempontból, tartalom, mondanivaló, stílus, nyelvezet, problémaérzék és valóságos megoldások fölmutatása szempontjából is érdekesekek az elolvasásra. Vannak ilyen könyvek, ezeknek a számát jobb lenne növelni, megfelelő reklámozással kísérvé. Úgy tapasztalom, hogy rá lehet szoktatni újra a fiatalokat is, a felnőtt korosztályt is az olvasásra.

- Olvassák-e a Bibliát?

- Egyre többen. Érdekes, hogy milyen sokan vásárolnak. Sokszor úgy is, hogy az utcáról jön be valaki. Ha találkozunk, ilyenkor meg szoktam kérdezni, hogyan jutott eszébe, hogy egy ilyen régi könyvet elolvasson, és ha hajlandó beszélgetni az illető, akkor megkockáztatom a magam meggyőződését, hogy ez a régi könyv nagyon is mai problémákat feszeget, és használható megoldásokat ad. De olvassák egyre többen. És hasznos az, ha valaki tud egy idegen nyelven is, és kétnyelvű Bibliát vesz, vagy azon a nyelven is olvassa, mert így jobban megérti, kénytelen jobban odafigyelni.

- Magyarországon évtizedek óta ateista, materialista, hedonista elvek agresszív népszerűsítése folyik. Az erkölcsi hanyatlás összefügg az ateizmussal? Mit tehet az egyház a tudatos erkölcsrombolással szemben?

- Az agresszivitással az egyház nem tudja és nem is akarja fölvenni a versenyt, viszont tudatos erkölcsépítésre nagy szükség van, és ezt fontos feladatnak tekintjük. Nem véletlen az, hogy ittlétem alatt kétszer magyaráltam végig a Tízparancsolatot, elsősorban nem úgy, mint teljesítendő parancsokat, hanem úgy, mint egy másik lehetőséget, hogy így is lehet élni és gondolkodni, sőt, hogy csak így érdemes gondolkodni és élni. Főleg a fiatalokat tudatosan bátorítom arra, hogy merjenek másként élni, mint ahogy a körülöttük lévő világ. Ilyenkor arról is meg kell győzni őket, hogy érdemes. Akár a barátságot, akár az egészségük megóvását, akár a házasságra való készülést és a házasságban való élést, a gyermekvállalást, a

gyermekeknek a nevelését, akár a karrierben való előrehaladást tekintjük, nagyon fontos, hogy világosan lássák, más lehetőség is van, mint amit naponta látnak, amiről a sajtóban olvasnak, vagy amit most már hovatovább a népeesség jó része természetesnek tekint. A fiatalokban föl lehet ébreszteni egy bizonyos bátorságot erre, hogy ha már mások sokat szavalnak és sok idétlen dolgot mondanak a máságról, akkor mi merjünk mások lenni az evangélium alapján. Bibliai értelemben mások, mint az Isten nélkül élő és egyre erkölcsstelenebbé váló világ.

Gyakran fölteszik azt a kérdést, hogy megéri-e. Én megértem ezt a kérdést, főleg addig, amíg valakinek nincs személyes hitbeli meggyőződése az Istentől kapott normákról, és azoknak a ma is érvényes voltáról. Ilyenkor viszont nagyon őszintén el szoktunk beszélgetni arról, hogy ki mire gondol, amikor azt kérdezi, hogy megéri-e. És kiderül, hogy nagyon kevesen tudnak távlatosan gondolkodni. Mert sok minden van, ami pillanatnyilag nem éri meg, pillanatnyilag csak befektetést, áldozatot jelent, de hosszú távon csak az éri meg. Itt nekem nagy segítségemre van az, hogy édesapám gyümölcsösében nőhettem föl, és a gyümölcsfák életét figyelemmel tudtam kísérni az ültetésüktől kezdve esetleg a kivágásukig. Egy gyümölcsfa évekig nem terem, évekig csak gondozni kell, befektetni, ráköltetni, de utána aztán évtizedeken át meghálálja. Ez ugyanígy van az erkölcsi életben is. Tönkretelheti magát valaki rövid idő alatt, az egészségét, a testét, a hitelét elronthatja mások előtt, és akkor vége. Vagy vállalhatja azt, hogy lemond, áldozatot hoz, esetleg emiatt megszólják, nem a diszkóban tölti a hétvégéjét, hanem egy könyv mellett, vagy az erdőben, vagy a családjával, vagy a gyülekezetben, sokféle lehetőség van másként is eltölteni. De ha tudja, hogy ennek van értelme, akkor az hosszú távon feltétlenül, de olykor már rövidebb távon is gyümölcsözik. Mégpedig olyan ízes, jó gyümölcssei vannak, hogy talál igaz barátot, megtalálja a hozzá illő segítőtársat, akivel egy életen át boldogok lehetnek, hogyha vállalnak több gyereket. A sokgyerekes családok mindig azt mondják, hogy megérte, mert az is megtermi a maga gyümölcsét; csak erre kell bátorságot oltani az emberekbe, hogy vállalják, érdemes befektetni, érdemes áldozatot hozni, érdemes most lemondani azért, hogy később ennek jó gyümölcssei legyenek. Nem mindenki hajlandó erre, de erkölcsileg feltétlenül tartalmasabb, magasabb rendű, értéke-sebb emberek lesznek ennek nyomán.

- *Tehát bátorság kell ahhoz, hogy merjünk keresztények lenni?*

- Feltétlenül.

- *A rendszerváltás óta az egyházi élet talán függetlenebb és talán kevésbé átpolitizált, mint korábban. Hogyan látja nagytiszteletű úr a református egyház jövőjét Magyarországon?*

- A református egyházat kezdettől fogva az ige egyházának nevezték, mert arra törekedett, hogy tanítását és gyakorlatát minden tekintetben a Szentírás határozza meg. Amíg ez az egyház ragaszkodni fog Isten ígéjéhez, és kész lesz életét mindig újra ahhoz igazítani, addig mindig szükség lesz rá, és túl fog élni mindent. Történelmi és társadalmi változások az egyház kereteit módosíthatják, de a Krisztusban hívők közössége mint Krisztus teste olyan élő organizmus, ami nem függ ennek a világnak a változásaitól, hiszen túl is éli azokat. Ezzel a reménységgel nézek az egyház s benne a református egyházjövőjére.

- A jövőkép, a jövővel kapcsolatos reménység nagyon fontos. Úgy tapasztalja az ember, mintha az embereknek a jövőbe vetett bizalma és hite megrendült volna. Hogyan adható vissza a reménység, hogyan épülhet fel ez a jövőkép ismét?

- Sokakban valóban megsérült a jövővel kapcsolatos reménység. Ezért fontos, hogy mi a reménység valódi alapjait mutassuk fel: Isten ígéreteit. Ismernünk kell, mit ígért Isten a jövőre nézve, és komolyan kell azt vennünk. Egyebek közt ezt is jelenti: hinni. hit a gyökér, amiből táplálkozik a fa, hogy aztán gyümölcsöt teremjen.

- *Nem ennek a hitnek a hiánya okozza az erkölcsi leépülést?*

- A krisztusi erkölcs alapja az Istenbe vetett hit. De mindenféle erkölcs alapja is egyfajta hit, akármiben hisz valaki, csak akkor tud egy bizonyos erkölcsiséget ráépíteni. Az erkölcs mindig fölépítmény. Az alap, amin nyugszik, az a hit. Egy angol teológus így fogalmazta ezt meg, s ez lelkeszi szolgálatom egyik alapkövévé vált: „Az Istennel való magányos, csendes közösségünk mélységétől függ érte végzett nyilvános szolgálatunk értéke.” Aki valóban termékeny, „nagyhasznú” életet akar élni, annak nagyon mély hitbeli közösségben kell lennie Istennel.

- *Mondhatjuk azt, hogy a gyümölcsstermő élet végül is az erkölcsös életen múlik?*

—

Az erkölcsös élet a gyümölcs, és gyümölcsstermő, tehát erkölcsös életet csak megalapozott hitű emberek tudnak élni.

(Részletek a Csendes Csodák c. könyvből)